

6 במאי 2015

הגיגים

בבלוג זה יכתבו פוסטים המתייחסים לתופעות שונות כאשר הניתוח יהיה בזיקה לתחומים אקדמאיים שונים. תחומי המדע האמפירי בעיקר מדעי החברה: פסיכולוגיה, סוציולוגיה, אנתרופולוגיה, קרימינולוגיה, מדעי המדינה. גם פסיכיאטריה. גם תחומים שאינם מדע אמפירי כמו פילוסופיה. פה ושם גם תחומים אחרים שלא הזכרתי.

זיכרונות מודחקים-משוחזרים, זיכרונות מושגלים וגילוי עריות: ההיבט הפסיכולוגי-חלק ו'

פורסם ב-16 באפריל 2015, 11:34 במדור [כללי](#)**אזהרת טריגר לקריאת פוסט זה****יונתן גושן על התנהגות מטפלים**

יונתן גושן טוען שבתור אדם שנחשף לחומרי הסניגוריה אז הוא רואה שפסיכולוגים לא תמיד נזהרים.

[יעל פרוינד-אברהם, מומחה: כך ניתן לשתול זיכרונות במוח האדם, מקור ראשון, 31.10.2014]

אבל כאן לא מדובר בחוסר זהירות שכל אחד עלול להיכשל בה. זהו חוסר זהירות קולוסאלי מהסוג שלא סביר שפסיכולוגים ייכשלו בו. טענתו של גושן כאן לא מגובה בראיות זו טענת התרשמות. כפי שמתנגדי הזיכרונות המודחקים טוענים שאין להתבסס על התרשמות דיווחים של פציינטים, כך גם אין להסתמך על דיווח של חוקר ממה שהוא מתרשם בחוויותיו כעד מומחה. גם כאן אין מחקר אלא דיווח סובייקטיבי של אדם שאולי יש לו מוטיבציה ואינטרס לחזק את האג'נדה שלו נגד זיכרונות מודחקים. מה עוד שהוא טוען כאן טענה שעל פניה נראית לא סבירה לגבי פסיכולוגים שלא נזהרים חוסר זהירות בסדר גודל כזה. מדובר לא בסתם חוסר זהירות אלא ממש להציע לפציינט את האפשרות שהוא עבר התעללות. הצעה כזאת לא סבירה כדפוס מצד מטפלים.

השאלה היא כמה זה "לא תמיד נזהרים" גם אם רק מיעוט לא נזהרים או רק במקרים נדירים לא נזהרים עדיין "לא תמיד נזהרים". השאלה הכמותית-סטטיסטית היא חשובה.

עוד טוען גושן שבשנות התשעים כמה ספרות שלמה שגרסה שאם את חשה לא בטוב עצמך, אם יש לך הרהורים לגבי התרומה שלך בעולם, אם את בחרה קיומית מתמדת-אז יכול להיות שעברת התעללות מינית בילדותך. עם כל הכבוד, אני לא מכיר מישהו שלא מרגיש תחושות כאלה. ספרים מהסוג הזה נמכרו למטפלים כדי שילמדו אותם טכניקות להעלות זיכרונות מודחקים. מטופלים שחשו דברים כאלה נשלחו להרהר ואחרי שבוע נשלחו שוב להרהר עם כיווני מחשבה.

[פרוינד-אברהם, שם]

גם כאן אני טוען שלא תקין הדבר שמטפל ששומע מצוקות מהפציינטים ואין במצוקות האלה סימנים מיוחדים לכיוון של התעללות מינית שהוא ישלח את הפציינטים להרהר באפשרות של התעללות מינית. זו הפעלת לחץ לא לגיטימית על הפציינטים לכיוון של התעללות מינית.

כמה מטפלים שולחים מטופל להרהר באפשרות כזאת מבלי שהמטופל מעלה אפשרות כזאת ומבלי שהיו סימנים לכך? גושן מדבר בניסוח סתום ומעורפל "מטופלים...נשלחו הביתה להרהר" אבל יש שאלה כמותית. כמה זה קרה? מומחה ששוחתי עמו בדעה שבדרך כלל מטפל לא יעשה דבר כזה מפני שזה בעליל לא מקצועי. סבירות נמוכה שכך ינהג פסיכולוג קליני.

יש טענה על גל אופנתי שהיה בארה"ב בשנות השמונים והתשעים. ייתכן שבתקופה היא בארה"ב הדבר היה יותר נפוץ ושם היה כל אופנתי של מטפלים אידיאולוגים ולכן בארה"ב באותה תקופה ייתכן והתופעה של מטפלים לא מקצועיים ומוטים לכיוון הזה לא הייתה נדירה. אבל גם שם יש שאלה מהו השיעור של התופעות האלה מתוך כלל הטיפול? האם לא רוב המטפלים עדיין לא נהגו כך? כמה מטפלים מתוך כלל המטפלים היו מוטי אידיאולוגיה כאלה? כמה טיפולים מתוך כלל הטיפולים היה בהם התנהגות מובילה ומוטה כזאת?

כמו כן, נתונים על ארה"ב אינם בהכרח נכונים גם לישראל כי בישראל לא הייתה אופנה כזאת וגם בארה"ב לפי דיווחים הגל האופנתי הזה דעך.

אבל כאמור גם אם הפסיכולוג שולח את המטופל להרהר בכך [וזה כאמור לא תקין] לא סביר שמטופלים ישתכנעו שהם עברו גילוי עריות

אם אין להם זיכרון כזה או שהם לא מרגישים שמהו לא היה בסדר עם מישהו שהוא אחר כך מואשם. האפשרות שזה ישתיל גילוי עריות אינה סבירה כי אדם לא בקלות יאשים את הורהו בדבר כזה.

השתלת זיכרון באמצעות קבוצת תמיכה או טיפול קבוצתי

הלחץ על המטופל לנסות להיזכר באירוע שחווה מתעצם כאשר הוא משתתף בטיפול קבוצתי במסגרת קבוצת תמיכה, לרוב קבוצת תמיכה ייעודית לתקיפה מינית שהיא בעצם קבוצת לחץ הדוחקת בו להיזכר באירועים ולהאמין בהם.

[עציוני, בעקבות ע"פ, שם, ע' 490]

יש לציין שהדבר רלבנטי רק עבור בני אדם שטענו לזיכרון מודחק-משוחזר ובפועל השתתפו בקבוצת תמיכה. אדם שמעולם לא השתתף בקבוצת תמיכה הדבר אינו רלבנטי לגביו.

רובינסון כותב שגישה נוספת לשחזור זיכרונות היא השתתפות בקבוצת תמיכה, טיפול קבוצתי שבו יש לחץ חברתי אינטנסיבי לדמיון התעללות ואז הדימיון מתמזג עם מה שנחזה להיות זיכרון אמיתי.

B.A. Robinson, RECOVERED MEMORY THERAPY (RMT)

TECHNIQUES USED IN RMT

שאלה אחת שנשאלת היא למה אישה תגיע לקבוצת תמיכה ייעודית לנפגעי גילוי עריות אם היא בשלב זה מדחיקה את גילוי העריות ולא זוכרת אותם? כאן אפשר להשיב שאמנם היא לא זוכרת אבל יש לה סימפטומים שהיא קוראת בתקשורת ושומעת מאנשים שלדעתם כדאי לה להגיע לקבוצה כזאת מפני שאת הפרשנות שאולי הסימפטומים נגרמו מגילוי עריות מרבים "לפמפם" אז יכול להיות שהיא הולכת לקבוצה כזאת על מנת לנסות לברר את הנושא.

שאלה אחרת היא מה הסיכוי או הסיכון שאם היא לא עברה גילוי עריות ישתילו לה זיכרון כזה בקבוצת תמיכה? מטפל ששוחתי עמו טוען שתנאי הכרחי לכך שיגרמו לה להשתכנע שהדבר נבע מגילוי עריות צריך להיות לחץ קבוצתי אינטנסיבי או שדמות סמכותית כמו מטפל שמנחה את הקבוצה, מכוון לשם. אם אין שם לחץ קבוצתי או אין שם מטפל שלוחץ לכוון הזה לא סביר שזיכרונות כאלה יישתלו. לא מספיק שאחת מהקבוצה תעלה את הרעיון שהדבר נגרם מגילוי עריות כי חברה אחת בקבוצה אין לה את האוטוריטה הטיפולית וזה לא נקרא לחץ קבוצתי מספיק.

במחקר של לופטוס "אבודים בקניון" היתה דמות סמכותית במובן של סמכות אפיסטמית. השתלת הזיכרון נעשתה בעקבות סיפור שסיפר קרוב משפחה כגון אח. קרוב משפחה מהווה אוטוריטה אפיסטמית לגבי אירועים שאירעו בילדות כגון הליכה לאיבוד בקניון. זהו מידע פרטי-אישי שאמור להיות ידוע לקרוב המשפחה.

מומחה ששוחתי עימו טען שהסיכוי שמטפל, פסיכולוג ישלח פציינטית לקבוצת תמיכה ייעודית לנפגעות גילוי עריות, כאשר הוא חושב שהמצוקה נובעת מגילוי עריות, הוא סיכוי נמוך. סיכוי גבוה שמטפל לא ישלח לקבוצת תמיכה כי אז הוא מאבד שליטה על מה שקורה לפציינטית.

הטענה לגבי השתלת זיכרונות ע"י קבוצת תמיכה הלוחצת על אדם בקבוצה לקבל את ההסבר של גילוי עריות זו טענה מפוקפקת שמתבססת על הנושא של שטיפת מוח. הדבר מזכיר סיפורים על בני אדם שנפלו בשבי ועברו שטיפת מוח והתברר שהסיפורים האלה מפוקפקים. קשה לראות איך קבוצה יכולה לשכנע אדם שעבר גילוי עריות כאשר עמדתו הראשונית היא שלא יעלה על הדעת דבר כזה.

המומחה ששוחתי עימו קרא ספרות מקצועית על סיפורי שטיפת מוח של שבויים אמריקאים במלחמת קוראה והתברר שלא באמת הצליחו לגרום לשטיפת מוח. יש הבדל בין שטיפת מוח להשתלת זיכרונות אבל יש גם קשר כי מדובר בשינוי תודעה. על מנת להשתיל זיכרון של גילוי עריות לגבי אדם שמלכתחילה אוהב את הוריו ולא מעלה על דעתו פרשנות כזאת עליו לעבור מהפך רדיקאלי לגבי השקפתו על היחסים הראשוניים שלו. כאשר מדובר על אדם שמשתכנע מקבוצת תמיכה כקבוצת לחץ אז יש כאן משהו בתחום התוכן של שטיפת מוח.

ניסיון להוביל את המטופלת בקבוצת תמיכה לפרשנות שהיא עברה גילוי עריות ייתקל במוטיבציה לא לזכור דבר כזה ולכן לדחות את ניסיון ההשתלה. להכרה בכך שאבא שלי אנס אותי, יש משמעות רגשית שלילית עצומה, שבר בחיי האדם, שבר בחיי המשפחה, ביחסים הראשוניים עם האבא, קרוב משפחה מדרגה ראשונה. עם האבא יש יחסים ביולוגיים-אבולוציוניים של התקשרות attachment. ודאי זה המצב כאשר המטופלת מלכתחילה ביחסים טובים עם אביה ואוהבת אותו. אבל כאמור, אפילו אם היחסים לא טובים, יש רגיעה לעלות למדרגה של נקמה כזאת עד כדי כך שהיא תפול האשמת שווא על גילוי עריות. כמו כן אם היא מגיעה למסקנה שעברה גילוי עריות היא מרגישה מוכתמת.

לופטוס טוענת שבמחקר אחד של פציינטים בתרפיה הרוב דווחו שהשתתפו בקבוצת תמיכה שהכניסה לקבוצות האלה היא למי שלא זוכר את ההתעללות המינית.

Elizabeth F. Loftus, The Reality of Repressed Memories American Psychologist 1993, 48, 518-537

מהמחקר הזה לא ברור שזהו מדגם מייצג כך שניתן להסיק שרוב המטופלים במצב דומה יישלחו לקבוצות תמיכה של כאלה שלא זוכרים את התעללות המינית שלהם. בנוסף, יש לזכור שזהו מחקר בארה"ב שם הייתה אופנה של גישה טיפולית מוטית אידיאולוגיה ואג'נדה לפיה יש לפרש סימפטומים נפשיים כנגרמים מהתעללות מינית בילדות ושם לא זוכרים אותם זהו זיכרון מודחק. ייתכן שבשל האופנה הטיפולית הזאת נוצר במחקר רוב של פציינטים שהיו בקבוצות כאלה. אבל בישראל לא הייתה תופעה אופנתית כזאת כמו בארה"ב ואין לעשות אנלוגיה אוטומטית מארה"ב לישראל. מטפל ששוחתי עמו אמר לי שהוא לא שמע על דבר כזה בישראל.

לגבי ההתרחשות בקבוצת התמיכה לופטוס טוענת

An investigative journalist attending a four-day workshop watched the construction of memory at work (Nathan, 1992). With members recounting graphic details of SRA abuse, how long will they listen to the person who can only say "I think I was abused, but I don't have any memories." Others have worried in the literature that such groups may induce *proto-extension* -that is, they actually encourage a troubled person to remember details from other survivor stories as having happened to them as well

כלומר עיתונאי חוקר שהה 4 ימים בסדנה וצפה במתרחש וראה בניית זיכרונות כאשר אחד המשתתפים תיאר בפרטים התעללות של פולחן השטן ומישהו אחר אמר "אני חושב שגם אני עברתי התעללות כזאת למרות שאין לי זיכרונות מכך" וכך החשש שבקבוצות אלה יש עידוד לזכור פרטים שמקורם בסיפורים של אחרים אבל הם זוכרים זיכרון כוזב כאילו הדבר קרה להם.

תגובתי לכך היא שלא ברור מהו היקף התופעה של השתתפות בקבוצות תמיכה לא ברור בארה"ב וודאי לא ברור בישראל שהרי המאמר של לופטוס הוא על ארה"ב ולא על ישראל. אני מסכים שבקבוצות תמיכה יש חשש של השפעה אבל לאו דווקא השתלת זיכרונות. במקרה המתואר כאן, המשתתף בקבוצה דווקא טען שאין לו זיכרונות מפולחן השטן אבל הוא "מאמין" שזה מה שקרה לו. אם הוא מאמין אז מקור העמדה שלו במחשבה ואמונה למרות היעדר זיכרון לכן אין כאן השתלת זיכרון כי אין לו זיכרון.

אבל אני מסכים שיש חשש מהשפעה גם אם אינה השתלת זיכרון ואולי יש גם חשש מהשתלת זיכרונות בקבוצות תמיכה מפני שקבוצת תמיכה מהווה "סמכות קולקטיבית" וקבוצת לחץ על היחיד לחצים קונפורמיים, אבל יש לזכור שבצד הלחצים האלה יש גם לחץ נגדי לא להשתכנע ולא לזכור שהיה גילוי עריות בשל השלכת המידע על הזה על עולמו של האדם. אם מלכתחילה היחסים עם ההורה תקינים ויש אהבת ההורה אז לא בקלות אדם כזה ישתכנע או יאפשר לזיכרון להישלל כי הדבר מחריב את עולמו.

השתלת זיכרון כתוצאה מקריאת ספר

לעיתים קיים דימיון בין הזיכרון שהוצף לבין ספר מפורסם או שמקור הזיכרון מבוסס על חומר שנלקח מספר [עציוני, בעקבות ע"פ, שם, ע' 491, בוריס נמץ, אליעזר ויצטום, משה קוטלר, תיסמונת הזיכרון המדומה-תמונת מצב עדכנית, הרפואה, כרך 141, חוברת ח', ע' 728]

לא סביר שאדם ישתכנע שעבר גילוי נעריית רק מקריאה בספר. הטענה שסיפורי גילוי עריות דומים לסיפורים המופיעים בספר לא מערערת את הדיווח מפני שאין מגוון של אפשרויות לגבי אופן ביצוע גילוי העריות. סיפורי גילוי העריות דומים זה לזה ופשוטים בפרטיהם כך שאין כאן אפשרויות לשחק בפרטי הפרטים.

כמו כן, על מנת שיהיו תנאים להשתכנעות מגילוי עריות המשכנע צריך להיות סמכות. ספר אינו סמכות מספיקה. אדם בעל סמכות, הסמכות צריכה להיות כריזמטית. לכן השכנוע צריך להיות בלתי מתווך דרך התוכן והטקסט בדפי הספר. הכריזמה כאן הולכת לאיבוד. לכן, בניגוד לטיפול פסיכולוגי שם המטפל יכול להיות דמות סמכותית או נערצת ובניגוד לטיפול קבוצתי שם יכול להיות לחץ קבוצתי והזדהות עם הקבוצה הרי שספר חסר את המרכיבים האלה של אוטוריטה והקשר הישיר והבלתי אמצעי עם בני אדם שלא בתיווך השפה הכתובה.

הספר המרכזי המהווה מה שנקרא התנ"ך של הזיכרונות המודחקים-משוחזרים הוא הספר "האומץ להתרפא" The Courage to Heal (Bass & Davis, 1988)

ספר זה שייך לז'אנר של ספרי הדרכה עצמית קריאה בו היא טכניקה להשתלת זיכרון לפי רובינסון:

B.A. Robinson, RECOVERED MEMORY THERAPY (RMT)

TECHNIQUES USED IN RMT

לופטוס טוענת שכל שבילי המחקר על כתיבה פופולארית מוליכים למקור אחד, (Bass & Davis, 1988) *The Courage to Heal* התנ"ך של ספרי גילוי העריות. הוא פורסם כהדרכה לנשים שעברו התעללות מינית בילדותן. הספר מעודד לחשוב שגם אם אין לאדם זיכרונות, אז יש סבירות גדולה שהייתה התעללות בהינתן סימפטומים. שיזכרונות מודחקים הם בבסיס הצרות שלהם. עידוד להעלות את הזיכרונות המודחקים. נכתב שהתהליך הולך מחשד לאישור. במחקר של מאות משפחות שהייתה שם האשמה ע"י זיכרונות מודחקים הספר הזה כיכב בכמעט כל המקרים. לופטוס טוענת שהדבר משפיע על יצירת הזיכרונות.

Elizabeth F. Loftus, The Reality of Repressed Memories American Psychologist 1993, 48, 518-537

תגובתי היא שמכך שהספר הופיע בכמעט כל המקרים של זיכרונות מודחקים בארה"ב לא נובע שלא קראו אותו גם במקרים שבהם לא הייתה טענה על זיכרונות מודחקים. כמו כן, אפשרות נוספת היא שהספר הזה פופולארי בקרב אלה שיש להן זיכרונות מודחקים-משוחזרים ומי שיש להם זיכרונות כאלה נוטה לרכוש את הספר ולקרוא בספר. כלומר ממתאם [קורלציה] של אדם עם זיכרון מודחק-משוחזר לספר הזה לא נובע קשר סיבתי וכיוון סיבתי שהספר השפיע על יצירת הזיכרון. אולי מי שיש לו זיכרון נוטה לקנות ולקרוא בספר.

שאלה מעניינת שאין עליה תשובה במאמר של לופטוס היא האם מי שיש לו את הספר נוטה יותר לזיכרונות מודחקים-משוחזרים של התעללות מינית ממי שאין לו את הספר.

אישה שאין לה זיכרון של גילוי עריות ותקרא בספר, תהיה לה מוטיבציה לא לזכור דבר כזה ולכן לדחות את ניסיון ההשתלה. להכרה בכך שאבא שלי אנס אותי, יש משמעות רגשית שלילית עצומה, שבר בחיי האדם, שבר בחיי המשפחה, ביחסים הראשוניים עם האבא, קרוב משפחה מדרגה ראשונה. עם האבא יש יחסים ביולוגיים-אבולוציוניים של התקשרות attachment. ודאי זה המצב כאשר המטופלת מלכתחילה ביחסים טובים עם אביה ואוהבת אותו. אבל כאמור, אפילו אם היחסים לא טובים, יש רתיעה לעלות למדרגה של נקמה כזאת עד כדי כך שהיא תטפול האשמת שווא על גילוי עריות. כמו כן אם היא מגיעה למסקנה שעברה גילוי עריות היא מרגישה מוכתמת.

יכול להיות שספר יהווה מקור להשלמת אירוע זכור ויתווסף לזיכרון המקורי. אבל לא סביר שאירוע כמו גילוי עריות כולו יומצא יש מאין ועוד יותר לא סביר שמקור המצאה של כל האירוע יהיה רק מקריאת ספר.

השתלת זיכרון ע"י שיחה עם חברה

לא סביר שאם אישה נמצאת במצוקה נפשית ומדברת עם חברה או שהיא נמצאת בקבוצת תמיכה ושם אחת המשתתפות [אפילו נניח שהיא גם חברה-ידידה שלה בנוסף להשתתפותה בקבוצת התמיכה] אומרת לה: שמעי, קראתי ולמדתי והתופעות שיש לך בטוח נובעות מגילוי עריות. חברה, ידידה אינה מהווה סמכות הכרתית למידע מסוג זה. זהו מידע שנחוץ מומחה על מנת שיהווה אוטוריטה וחברה שאינה מומחית בנושא לא סביר שתשמש אוטוריטה הכרתית לסוג כזה של מידע. להבדיל מקרוב משפחה המשמש סמכות לגבי אפיזודה אוטוביוגרפית שאינה מצריכה מומחיות בדיסציפלינה כלשהי אלא רק היכרות אישית עם הביוגרפיה וקורות חייו של קרוב המשפחה.

כמו כן, אישה שאין לה זיכרון של גילוי עריות ותשוחח עם חברה, תהיה לה מוטיבציה לא לזכור דבר כזה ולכן לדחות את ניסיון ההשתלה. להכרה בכך שאבא שלי אנס אותי, יש משמעות רגשית שלילית עצומה, שבר בחיי האדם, שבר בחיי המשפחה, ביחסים הראשוניים עם האבא, קרוב משפחה מדרגה ראשונה. עם האבא יש יחסים ביולוגיים-אבולוציוניים של התקשרות attachment. ודאי זה המצב כאשר המטופלת מלכתחילה ביחסים טובים עם אביה ואוהבת אותו. אבל כאמור, אפילו אם היחסים לא טובים, יש רתיעה לעלות למדרגה של נקמה כזאת עד כדי כך שהיא תטפול האשמת שווא על גילוי עריות. כמו כן אם היא מגיעה למסקנה שעברה גילוי עריות היא מרגישה מוכתמת.

יכול להיות ששיחה עם חברה יהווה מקור להשלמת אירוע זכור ויתווסף לזיכרון המקורי. אבל לא סביר שאירוע כמו גילוי עריות כולו יומצא יש מאין ועוד יותר לא סביר שמקור המצאה של כל האירוע יהיה רק משיחה עם חברה.

השתלת זיכרון ע"י צפייה בסרטי קולנוע במיוחד סרטי אימה

רובינסון מציין סרטי אימה בין מקורות השתלת הזיכרון:

B.A. Robinson, RECOVERED MEMORY THERAPY (RMT)

TECHNIQUES USED IN RMT

על מנת שיהיו תנאים להשתכנעות מגילוי עריות המשכנע צריך להיות סמכות. סרט קולנוע. לרבות סרט אימה אינו סמכות מספיקה. אדם בעל סמכות הסמכות צריכה להיות כריזמטית. לכן, בניגוד לטיפול פסיכולוגי שם המטפל יכול להיות דמות סמכותית או נערצת ובניגוד לטיפול קבוצתי שם יכול להיות לחץ קבוצתי והזדהות עם הקבוצה הרי שסרט קולנוע לרבות סרט אימה חסר את המרכיבים האלה של אוטוריטה והקשר הבלתי אמצעי שלא בתיווך המדיום של הקולנוע.

כמו כן, אישה שאין לה זיכרון של גילוי עריות ותצפה בסרט קולנוע לרבות סרט אימה, תהיה לה מוטיבציה לא לזכור דבר כזה ולכן לדחות את ניסיון ההשתלה. להכרה בכך שאבא שלי אנס אותי, יש משמעות רגשית שלילית עצומה, שבר בחיי האדם, שבר בחיי

המשפחה, ביחסים הראשוניים עם האבא, קרוב משפחה מדרגה ראשונה. עם האבא יש יחסים ביולוגיים-אבולוציוניים של התקשרות attachment. ודאי זה המצב כאשר המטופלת מלכתחילה ביחסים טובים עם אביה ואוהבת אותו. אבל כאמור, אפילו אם היחסים לא טובים, יש רתיעה לעלות למדרגה של נקמה כזאת עד כדי כך שהיא תטפול האשמת שווא על גילוי עריות. כמו כן אם היא מגיעה למסקנה שעברה גילוי עריות היא מרגישה מוכתמת.

יכול להיות שסרט קולנוע לרבות סרט אימה יהווה מקור להשלמת אירוע זכור ויתווסף לזיכרון המקורי. אבל לא סביר שאירוע כמו גילוי עריות כולו יומצא יש מאין ועוד יותר לא סביר שמקור המצאה של כל האירוע יהיה רק מצפייה בסרט קולנוע לרבות סרט אימה.

השתלת זיכרון ע"י מופעי טלביזיה

רובינסון מציין מופעי טלביזיה בין מקורות השתלת הזיכרון:

B.A. Robinson, RECOVERED MEMORY THERAPY (RMT)

TECHNIQUES USED IN RMT

על מנת שיהיו תנאים להשתכנעות מגילוי עריות המשכנע צריך להיות סמכות. מופע טלביזיה אינו סמכות מספיקה. אדם בעל סמכות הסמכות צריכה להיות כריזמטית. לכן, בניגוד לטיפול פסיכולוגי שם המטפל יכול להיות דמות סמכותית או נערצת, ובניגוד לטיפול קבוצתי שם יכול להיות לחץ קבוצתי והזדהות עם הקבוצה הרי שמופע טלביזיה חסר את המרכיבים האלה של אוטוריטה והקשר הבלתי אמצעי שלא בתיווך המדיום של הטלביזיה.

כמו כן, אישה שאין לה זיכרון של גילוי עריות ותצפה במופע טלביזיה, תהיה לה מוטיבציה לא לזכור דבר כזה ולכן לדחות את ניסיון ההשתלה. להכרה בכך שאבא שלי אנס אותי, יש משמעות רגשית שלילית עצומה, שבר בחיי האדם, שבר בחיי המשפחה, ביחסים הראשוניים עם האבא, קרוב משפחה מדרגה ראשונה. עם האבא יש יחסים ביולוגיים-אבולוציוניים של התקשרות attachment. ודאי זה המצב כאשר המטופלת מלכתחילה ביחסים טובים עם אביה ואוהבת אותו. אבל כאמור, אפילו אם היחסים לא טובים, יש רתיעה לעלות למדרגה של נקמה כזאת עד כדי כך שהיא תטפול האשמת שווא על גילוי עריות. כמו כן אם היא מגיעה למסקנה שעברה גילוי עריות היא מרגישה מוכתמת.

יכול להיות שמופע טלביזיה יהווה מקור להשלמת אירוע זכור ויתווסף לזיכרון המקורי. אבל לא סביר שאירוע כמו גילוי עריות כולו יומצא יש מאין ועוד יותר לא סביר שמקור המצאה של כל האירוע יהיה רק ממופע טלביזיה.

רובינסון מציין גם ספרים קומיים בין מקורות ההשתלה. תשובתי לכך ראו בתשובה הכללית שלי על מקור השתלה בקריאת ספר.

השתלת זיכרון ע"י חשיפה לפרשות של עבירות מין כגון משפט קצב

על כך שחשיפה לאירוע כמו משפט קצב יכול להשתיל זיכרון כוזב העידה כעדת הגנה במשפט פלילי, אליזבט לופטוס, ראו

ענת גור, ניצחון הדיבור על השתיקה: טענות בעניין השתלת זיכרונות "כוזבים" - הפרכתן, והרשעת סב באונס נכדתו

<http://wtc-anatgur.co.il/%D7%A0%D7%99%D7%A6%D7%97%D7%95%D7%9F-%D7%94%D7%93%D7%99%D7%91%D7%95%D7%A8-%D7%A2%D7%9C-%D7%94%D7%A9%D7%AA%D7%99%D7%A7%D7%94>

תגובתי לכך היא שעל מנת שיהיו תנאים להשתכנעות מגילוי עריות המשכנע צריך להיות סמכות. משפט קצב אינו יוצר סמכות מספיקה. אדם בעל סמכות הסמכות צריכה להיות כריזמטית. לכן, בניגוד לטיפול פסיכולוגי שם המטפל יכול להיות דמות סמכותית או נערצת, ובניגוד לטיפול קבוצתי שם יכול להיות לחץ קבוצתי והזדהות עם הקבוצה הרי שמשפט קצב חסר את המרכיבים האלה של אוטוריטה.

כמו כן, אישה שאין לה זיכרון של גילוי עריות ותיחשף לפרשת קצב, תהיה לה מוטיבציה לא לזכור דבר כזה ולכן לדחות את ניסיון ההשתלה. להכרה בכך שאבא שלי אנס אותי, יש משמעות רגשית שלילית עצומה, שבר בחיי האדם, שבר בחיי המשפחה, ביחסים הראשוניים עם האבא, קרוב משפחה מדרגה ראשונה. עם האבא יש יחסים ביולוגיים-אבולוציוניים של התקשרות attachment. ודאי זה המצב כאשר המטופלת מלכתחילה ביחסים טובים עם אביה ואוהבת אותו. אבל כאמור, אפילו אם היחסים לא טובים, יש רתיעה לעלות למדרגה של נקמה כזאת עד כדי כך שהיא תטפול האשמת שווא על גילוי עריות. כמו כן אם היא מגיעה למסקנה שעברה גילוי עריות היא מרגישה מוכתמת.

יכול להיות שמשפט קצב יהווה מקור להשלמת אירוע זכור ויתווסף לזיכרון המקורי. אבל לא סביר שאירוע כמו גילוי עריות כולו יומצא יש מאין ועוד יותר לא סביר שמקור המצאה של כל האירוע יהיה רק ממשפט קצב.

כמו כן, לא סביר שהיא תחשוב שהיא לא זוכרת גילוי עריות שנמשך זמן רב.

אופן וטכניקת ההשתלה: שיטות טיפוליות שנטען שהן משתילות זיכרון-שיטות טיפול סוגסטיביות

לפי הנטען, מטפלים במיוחד מטפלים אידיאולוגים המאמינים שהפציינטים עברו גילוי עריות או התעללות מינית בילדות, אבל מדחיקים את הזיכרון הזה הרי שעל מנת שהזיכרון המודחק, ישוחזר, יצוף ויעלה לתודעה יש צורך לנקוט בשיטות וטכניקות להעלאת זיכרונות מודחקים:

רובינסון מציין שמטפלים בשיטת ה-RMT נוקטים בשיטות הבאות:

היפנוזה, אסוציאציה חופשית, אימוני הרפיה, דימיון מודרך וויזואליזציה [לקחת את הפציינט לטיול דימוני], טיפול באמנות ציור השלכתית, תרפיית חלום [ניתוח חלומות כהשפעה של התעללות], רגרסיית גיל [לקיחת המטופל חזרה בזמן לילדותו המוקדמת לרחם אפילו מעבר לחיים] תרפיית רגרסיית חיי עבר [לקיחת המטופל חזרה בזמן לתקופת חיים מוקדמת] סם אמת [שימוש בסמים להעלות את הזכרונות], כתיבה אוטומטית [כתיבה חופשית ללא מחשבה על מה שכותבים], בקשה מהפציינט לדמיין התעללות שיכולה הייתה לקרות להם.

B.A. Robinson, RECOVERED MEMORY THERAPY (RMT)

TECHNIQUES USED IN RMT

עציוני מזכירה: היפנוזה, סודיום אמיתול, ניתוח חלומות, דימיון מודרך

[עציוני, בעקבות ע"פ, שם, ע' 492]

וכן, היפנוזה, דימיון מודרך בניית סיפורים וטיפול בסודיום אמיתול - זריקת אמת"

[עציוני, האם הפסיכולוגיה יכולה לשמש כ"מקדם הגנה"? שם, ע' 108]

[ראו גם נדב גבאי, "תסמונת הזיכרון השגוי"- מתי דעה הופכת לאסכולה? רפואה ומשפט, גיליון 46, ע' 146]

לפי הטענה שימוש בשיטות אלה הופך את המטופלים לרגישים לסוגסטיביליות, להשפעה ולכן מועדים להשתלת זיכרון.

ראשית, רובינסון מציין ש-ב 2001 זיכרון משוחזר זו תרפיה שננטשה ומעט תרפיסטים משתמשים בה.

מטפל ששוחתי עימו טען שהטכניקות התרפויטיות או הפסיכותרפויטיות האלה הן כמעט כל הטכניקות הקיימות בפסיכותרפיה בכלל. אלה לא טכניקות להשתלת זיכרונות אלא טכניקות טיפוליות בטיפולים פסיכולוגיים. אלה לא כל הטכניקות כי למשל לא מופיע שם טיפול התנהגותי-קוגניטיבי, אבל מדובר ברוב הטכניקות בטיפולים.

מי שעבר חלק או כל הטכניקות האלה אין פירושו שהשתילו לו זיכרונות. אפשר להשתמש בטכניקות האלה בלי להשתיל זיכרונות וגם רוב הסיכויים שמטפלים בטכניקות האלה לא משתילים זיכרונות. לכן, רוב הסיכויים שמטופלים, פציינטים בטכניקות האלה לא עברו השתלת זיכרונות.

אלי זומר מגיב על הביקורת שמטפלים משתמשים בטכניקות הידועות כמסוגלות ליצור זיכרונות אילוזיוניים רבי עצמה כמו היפנוזה, דימיון מודרך, בניית סיפורים וטיפול בסודיום אמיתול ("זריקת אמת"). הוא טוען שהאמת היא שאין למעשה צורך בשימוש בטכניקות הללו על מנת להגיע אל הזיכרונות וכי רוב המטפלים אינם משתמשים בהם. לרוב הניצולים המגיעים לטיפול יש לפחות זיכרונות חלקיים של האירועים שהיו להם מאז ומתמיד, אך אלה נראו להם בעבר כפרי דימונם, או שהחלו לפרוץ אל התודעה זמן קצר לפני שנכנסו לטיפול פסיכולוגי. הזיכרונות המלאים אכן ניתנים לשחזור בטכניקות שמפניהן מזהירה לופטוס

[אלי זומר, טראומה בגיל הילדות אובדן זיכרון וחשיפה מושהית]

כלומר רוב המטפלים לא משתמשים בהיפנוזה, לא משתמשים בדימיון מודרך, לא משתמשים בבניית סיפורים ולא משתמשים בזריקת אמת.

אכן, ניתן לומר כי מטופלת המדווחת על זיכרון מודחק-משוחזר ולא עברה טיפולים בשיטות האלה אז הביקורת על השיטות האלה לא רלבנטית לגביה. זומר מצייין שבדרך כלל מטופלות לא עוברות טיפול בשיטות האלה.

גם אם ישתמשו בשיטות האלה להעלאת זיכרונות [מה שכמעט לא קורה] לגילוי עריות, לא סביר שמטופלת תשתכנע שהיא עברה גילוי עריות כאשר יחסיה עם הוריה תקינים והיא לא זוכרת דבר מהאירוע וזאת עקב השלכות הדבר על יחסיה עם ההורה ומשפחתה ועל עצמה. כל עולמה מתפרק אם היא תאמין לזה.

אישה שאין לה זיכרון של גילוי עריות, תהיה לה מוטיבציה לא לזכור דבר כזה ולכן לדחות את ניסיון ההשתלה. להכרה בכך שאבא שלי אנס אותי, יש משמעות רגשית שלילית עצומה, שבר בחיי האדם, שבר בחיי המשפחה, ביחסים הראשוניים עם האבא, קרוב משפחה מדרגה ראשונה. עם האבא יש יחסים ביולוגיים-אבולוציוניים של התקשרות attachment. ודאי זה המצב כאשר המטופלת מלכתחילה ביחסים טובים עם אביה ואוהבת אותו. אבל כאמור, אפילו אם היחסים לא טובים, יש רתיעה לעלות למדרגה של נקמה כזאת עד כדי כך שהיא תטפול האשמת שווא על גילוי עריות. כמו כן אם היא מגיעה למסקנה שעברה גילוי עריות היא מרגישה מוכתמת.

כמו כן, לא סביר שהיא תחשוב שהיא לא זוכרת גילוי עריות שהתרחש תקופה ארוכה.

לגבי שימוש בסם אמת או זריקת אמת [סודיום אמיטל] מומחה אמר לי שממה שהוא יודע השימוש בזה בהקשר טיפולי הוא על מנת לחשוף מידע שאינו נגיש למטופל כאשר מטופל לא מצליח לשלוף ולהיזכר והדבר מגביר את הנגישות לאינפורמציה. אבל לא עושים בכך שימוש על מנת לשתול זיכרונות מבחוץ.

היפנוזה

ארחיב את הדיבור על אחת הטכניקות הסוגסטיביליות שלפי הנטען משמשת כלי להשתלת זיכרונות והיא ההיפנוזה.

ראשית, הטענה רלבנטית רק לגבי בני אדם שמדווחים על זיכרון מודחק-משוחזר ועברו טיפול בהיפנוזה. מי שלא עבר היפנוזה הטענה לא רלבנטית לגביו. מדובר ברוב בני האדם. רוב בני האדם שנמצאים בטיפול פסיכולוגי לא מטופלים באמצעות היפנוזה.

היפנוזה היא שיטה פסיכותרפוטית אבל היא לא שיטה להשתלת זיכרונות ומכך שמטפל השתמש בהיפנוזה לא נובע שהוא שתל זיכרונות. רוב הסיכויים שהוא לא שתל זיכרונות מאותה סיבה שמטפלים באופן כללי לא מעוניינים לשתול זיכרונות כי הדבר מנוגד לגישה הטיפולית ולאתיקה המקצועית.

כמו כן, אם הטענה היא שזיכרונות מושתלים בהיפנוזה, אז רוב המטופלים לא עוברים טיפול בהיפנוזה. אני לא יודע כמה אבל פסיכולוג ששוחחתי עימו העריך באופן גס אולי 15%. גם מתוך אלה שעוברים טיפולים בהיפנוזה הרוב לא עוברים השתלת זיכרונות.

גם אלי זומר טוען שרוב המטפלים לא משתמשים בהיפנוזה [אלי זומר, טראומה בגיל הילדות אובדן זיכרון וחשיפה מושהית]

הטענה שניתן לקחת אדם שאין לו זיכרון גילוי עריות והתעללות מינית בילדות ויחסיו עם הוריו תקינים ויש אהבה בינו להוריו לבצע לו פרוצדורה של היפנוזה ואז יחול מהפך בתפישתו והוא יאמין או יזכור שאבא שלו אנס אותו, זו בעצם טענה שהיפנוזה היא כלי לשטיפת מוח. טענה שבאמצעות היפנוזה ניתן להשתלט על מוח של אדם ולעשות מהפכה בנפשו.

לגבי היפנוזה והשתלת גילוי עריות מומחה אמר לי ממה שהוא קרא על היפנוזה היפנוזה היא לא טכניקה לשטיפת מוח והשתלטות הזולת על המוח. לכן לא סביר שניתן ע"י היפנוזה לקחת אדם שאין לו זיכרונות מגילוי עריות הוא לא מעלה על דעתו שזה קרה, יחסיו עם הוריו טובים ואחרי היפנוזה הוא יצא כשהוא זוכר שעבר גילוי עריות. זה מצב שמהפנט משתלט על המוח וזה לא סביר כי בהיפנוזה לא ניתן לעשות מהפכה בחיי אדם ביחס ליחסו למשפחתו.

מה שכן יכול להיות הוא שאם מטופלת באה להיפנוזה כאשר יש לה הרגשה שמשהו לא בסדר עם האבא ויש לה כבר חשד או רסיסי זיכרון והיא לא בטוחה אז היפנוזה יכולה להפוך אותה לאישה שמאשימה את אביה בגילוי עריות אבל זאת רק כאשר מלכתחילה לפני היפנוזה היא כבר הרגישה משהו. לא אדם שכל זה לא עלה על דעתו.

בהיפנוזה כאן יש קשר בין המהפנט למהופנט אבל בהיפנוזה בני אדם לא עושים דברים ולא מאמצים עמדות שהם מלכתחילה מתנגדים להם ונמצאים בטווח הדחייה שלהם. אדם מהופנט יכול לעשות דברים שלא היה עושה אלמלא היה מהופנט לרבות ציות לפקודות ולהוראות כמו לשיר כמו במקהלת הצבא האדום. אין לו התנגדות עקרונית לעשות דבר כזה. אבל אי אפשר לגרום לאדם קריסה של ההתנגדויות שלו לדברים שהוא מתנגד בחריפות להם. אם האדם לא אלים ומתנגד לאלימות הוא לא יציית להוראה לסטור או להכות אדם זר קל וחומר שלא יכה את ההורים שלו. הוא גם לא יחשוב שהוריו האהובים [אהובים לפני ההיפנוזה] הם פתאום מפלצות. ההבדל בין היפנוזה למצב תודעתי רגיל הוא שבהיפנוזה אופן ההתנגדות יהיה שונה. בהיפנוזה אם המהופנט מתנגד להוראה ההתנגדות תהיה יותר רגשית כמו "די מספיק" אבל אין קריסה של התנגדויות לדברים שהמהופנט מתנגד להם בתוקף ודוחה דחייה חזקה כי הדברים מנוגדים לבסיס עולמו.

בהיפנוזה המטרה היא לאפשר נגישות למידע לא נגיש שלא ניתן לשלוף אותו ולא להשתיל.

בבדיקה מדגמית של אתרים ברשת האינטרנט שעוסקים בהיפנוזה או של מהפנטים יש שם רשימה של מיתוסים לגבי היפנוזה והפרכתם. הרגעת בני אדם שמפחדים מהיפנוזה אבל הפחד שלהם מבוסס על הנחות לא נכונות לגבי היפנוזה.

בין השאר כתוב שם שאי אפשר באמצעות היפנוזה לגרום לאדם לעשות פעולות שהוא מתנגד להם מצפונית למשל לרצוח או להרוג אדם אחר. אין סיכוי שאדם שמתנגד מצפונית לזה יעשה את זה באמצעות היפנוזה.

אולם, אם נכונה הטענה שניתן באמצעות היפנוזה להשתיל כל דבר, כל אמונה לרבות טענה שאבא שלי אנס אותי, אז ההרגעה של אתרי ההיפנוזה אינה נכונה. למעשה לפי הטענה שניתן להשתיל זיכרונות שאבא שלי אנס אותי וזאת ע"י היפנוט, אז כן אפשר להשתלט על מוחו של המהופנט ולנטוע בו אמונות ללא גבול שיעשו מהפך בגישתו. לכן, כן יש מה לפחד מהיפנוזה.

מומחה ששוחתי עימו טען שאי אפשר לעבור אוטומטית או לעשות אנלוגיה מטענה שמהופנט לא יציית להוראה להרוג אדם אחר אבל לא יאמין לטענה שאבא שלו אנס אותו בילדותו. אי הציות לפקודה להרוג זה עניין מצפוני-מוסרי ואילו אמונה שאבא שלו אנס אותו פירושו איך הוא רואה את עצמו, את חייו, את האוטוביוגרפיה שלו, איך הוא רואה את אביו, את משפחתו. את יחסיו עם אביו ומשפחתו. זה דבר שונה מאשר להרוג או לא להרוג אדם אחר. כאן יש הנחות על משפחתו על אביו ויחסיו עם משפחתו ואביו.

אבל, ממה שהמומחה קרא גם לגבי מהפך באמונה כמו שכנוע שאבא שלי אנס אותי, היפנוזה לא יכולה לשמש כלי להשתלטות כזאת על מוח של אדם.

היפנוזה כן יכולה להיות כלי להשתלט זיכרון אבל זאת כאשר מדובר בזיכרונות שאין להם משמעות של מהפכה בחיי אדם והחרבת עולמו.

לופטוס הדגימה השתלת זיכרון ע"י היפנוזה:

לופטוס טוענת שאישה היו לה זיכרונות התעללות ע"י אביה הוא אנס אותה כשהייתה בת 4 שוב בגיל 9 בגיל 13 וגיל 15. פעם אחרונה בגיל 18. היא נזכרה בתרפיה בהיפנוזה ורגרסיית גיל.

לופטוס טוענת שהיפנוזה מעלה את הביטחון בדיווח מעבר לדיוק העובדתי שלו אולם עדיין לא בהכרח כל דיווח היפנוטי אינו מדויק לא נכון לומר באופן גורף שהתוכן לא מדויק והשאלה היא איך מבוצעת היפנוזה מבחינת השפעת המטפל.

אם זה נכון שהיפנוזה יוצרת אצל המהופנט ביטחון עצמי מופרז לגבי הדיוק העובדתי זה לא אומר שלא צריך להשתמש בהיפנוזה כי אין לנו כלים מושלמים ולכל כלי יש את החסרונות שלו אבל זה אומר שאנחנו צריכים להיזהר במסקנות שמסיקים מההיפנוזה. להזהיר את עצמינו שייתכן והביטחון של המהופנט גורם לאי דיוקים בדיווח. במונחים משפטיים דיני ראיות לא להפוך את ההיפנוזה לבלתי קבילה. היפנוזה היא קבילה אבל יש להפחית מהמשקל שנותנים לה בגלל אי הדיוקים [בהנחה שלופטוס צודקת בטענה לגבי אי דיוקים].

כמו כן, אם ההיפנוזה מעלה את הביטחון של האדם המדווח לגבי הדיוק העובדתי של הדיווח משמע שהיא לא יצרה יש מאין. היה לו כבר ביטחון כלשהו קודם וההיפנוזה רק העלתה את ביטחונו אבל זה לא שההיפנוזה יצרה אמונה חדשה שלא הייתה קודם.

Elizabeth F. Loftus, The Reality of Repressed Memories American Psychologist 1993, 48, 518-537

לופטוס טוענת שיש דיווחי היפנוזה ששכנעו מהופנטת שבילילה הקודם היא הלכה 4 פעמים לשירותים ונפלה על האף בפעם הרביעית. היא השתכנעה שזה מה שקרה לה גם כשמהפנט אמר לה שהיא חלמה את זה. ביקשו מ 27 מהופנטים לבחור לילה מהשבוע שעבר ולתאר את הפעילות שלהם חצי שנה לפני השינה. הסוגסטיה הייתה שהם שמעו רעש חזק והתעוררו. כמעט חצי 13 מתוך 27 האמינו שזה מה שקרה. מתוך ה 13, 6 היו משוכנעים חד משמעית. גם אחרי שאמרו להם שכל הסיפור הוצע ע"י המהפנט הם עדיין התעקשו שכך היה.

Elizabeth F. Loftus, The Reality of Repressed Memories American Psychologist 1993, 48, 518-537

כאן לא מדובר במהפכה בחיי האדם אלא בסך הכל באמונה כוזבת שאדם נפל על האף בדרך לשירותים-משהו שיכול לקרות באופן סביר ואמונה של יקיצה בלילה מרעש חזק וגם זה יכול לקרות באופן סביר.

מזה לעשות אנלוגיה, היקש וגזירה שווה ליכולת להשתיל גילוי עריות באמצעות היפנוזה עוד רחוקה הדרך. האנלוגיה הזאת גם אינה מדעית כי זו ספקולציה מדעית ולא ממצא מדעי. זהו לא ממצא מדעי של השתלת גילוי עריות בהיפנוזה.

שאלתי את גלעד דיאמנט שכתב בבלוג שלו "חשיבה חדה" על היפנוזה ומחקרים על היפנוזה האם היפנוזה לבדה היא זו שיכולה לעשות את השינוי מדחיית הזיכרון לקבלתו. כלומר, שאדם יעבור ממצב שבו הוא מתקומם נגד הניסיון להשתיל זיכרון בלי היפנוזה למצב שבו תחת היפנוזה הוא כבר לא מתקומם והיפנוזה לבדה היא זו שהפכה מצב של התקוממות נגד הרעיון הזה למצב של קבלה וחוסר התקוממות?

הוא ענה לי שהוא לא ידע על כך. כלומר הוא לא מצא מחקרים שתומכים שהיפנוזה יכולה לעשות זאת.

היזכרות בעקבות חלומות או ניתוח חלומות

**בחלומות ההם על הספסל הקר,
בחלומות ההם נרדים את עברנו,
עד שיום אחד, גבוה ומקר,
יפל שוב בנשיקות על צוארינו.**

[יעקב אורלנד, אני נושא עמי]

מקור נוסף להיזכרות הוא בעקבות חלימת חלומות. החלום עוזר לחולמת להיזכר או משמש טריגר להיזכרות בשל כך שתוכן החלום מכיל רמזי שליפה להיזכרות. לחלופין, בעקבות החלום יש ניתוח ופרשנות של החלום במסגרת טיפול ובעקבות ניתוח החלום ופרשנותו יש היזכרות.

[עציוני, בעקבות ע"פ, שם, ע' 492, יינון היימן, זכרונות מודחקים בראי בית המשפט: אונס דיסוציאציה, סוגיות יישומיות בפסיכולוגיה משפטית, ע' 216]

גם כאן, לא סביר שמטופלת תשתכנע שהיא עברה גילוי עריות כאשר יחסיה עם הוריה תקינים והיא לא זוכרת דבר מהאירוע וזאת עקב השלכות הדבר על יחסיה עם ההורה ומשפחתה ועל עצמה. כל עולמה מתפרק אם היא תאמין לזה.

אישה שאין לה זיכרון של גילוי עריות, תהיה לה מוטיבציה לא לזכור דבר כזה ולכן לדחות את ניסיון ההשתלה. להכרה בכך שאבא שלי אנס אותי, יש משמעות רגשית שלילית עצומה, שבר בחיי האדם, שבר בחיי המשפחה, ביחסים הראשוניים עם האבא, קרוב משפחה מדרגה ראשונה. עם האבא יש יחסים ביולוגיים-אבולוציוניים של התקשרות attachment. ודאי זה המצב כאשר המטופלת מלכתחילה ביחסים טובים עם אביה ואוהבת אותו. אבל כאמור, אפילו אם היחסים לא טובים, יש רתיעה לעלות למדרגה של נקמה כזאת עד כדי כך שהיא תטפול האשמת שווא על גילוי עריות. כמו כן אם היא מגיעה למסקנה שעברה גילוי עריות היא מרגישה מוכתמת.

כמו כן, לא סביר שהיא תחשוב שהיא לא זוכרת גילוי עריות שהתרחש תקופה ארוכה.

חזרה על המחשבה מגבירה את האמונה בנכונותה ואת השתלת הזיכרון שתוכנו הוא תוכן המחשבה

יש טענה שאם אדם חושב מחשבה או מאמין בזיכרון מסולף אז העיסוק החוזר והנשנה במחשבה או בזיכרון המסולף מגביר את הסיכוי להשתלה או מגביר את הביטחון באמונה השגויה או מגביר את הסיכוי שאדם יאמין באמונה שגויה.

למשל, במהלך טיפול יש עיסוק חוזר ונשנה בתוכנו של מחשבות, אמונות וזיכרונות. הטענה היא שההליך ההדרגתי מאפשר לצבור עוד ועוד פרטים כך גובר הביטחון של האדם בגירסה שלו. העיסוק המחשבתי התמידי והניסיון לשחזר מוסיפים עוד פרטים וכך גרסת הזיכרון המומשל מתפתחת ומתחזקת

[עציוני, בעקבות ע"פ, שם, ע' 491]

"מחקרים שנעשו בארה"ב מעידים שאדם מסוגל להיזכר באירוע שלא קרה מעולם, כאשר... הקשחת הזיכרון ("השתכנעות המתלונן באמיתות הזיכרון ככל שהוא חוזר עליו).

[טל רגב, ליאורה ארזי, מה בין הרשות המחוקקת לרשות השופטת בהכרעות בדבר קבילות ראיות? דיון בעקבות ע"פ // 28559 העוסק בקבילותם של זיכרונות מודחקים הארת דין ו (1) ע' 42]

ככל שאדם מדמיין יותר אירוע מסוים כך הוא חושב יותר שהאירוע היה. בניסוי של קרול בבחירות לנשיאות בארה"ב ב-1976 המתמודדים היו קרטור ופורד. חלק מהנבדקים התבקשו לדמיין שקרטור יהיה נשיא וחלק שפורד. מי שדמיין את קרטור העריך שקרטור יהיה נשיא ומי שדמיין שפורד יהיה נשיא העריך שפורד יהיה נשיא.

במחקר של גריי, מאנינג לופטוס ושרמן נבדקים התבקשו לדרג בסולם 1-8 אירועי ילדות שלהם. 1 אומר שסבירות רבה שהאירוע לא קרה מעולם ו-8 ודאות שהאירוע קרה.

אחר כך עברו דימיון מודרך לגבי חלק מהאירועים שדרגו. אחר כך התבקשו לדרג שוב.

למשל מישהו נתן ציון 1 לאירוע ששבר חלון ונלקח לבית חולים אחרי דימיון מודרך הוא ציין את זה כ-4.

24 אחוז מהנבדקים אחרי הדימיון המודרך העלו את הסבירות שהאירוע קרה.

[יינון היימן, זכרונות מודחקים בראי בית המשפט: אונס ודיסוציאציה, סוגיות יישומיות בפסיכולוגיה משפטית, עמ' 215-214]

לפי טיעונו של היימן, אם מטופלת חולמת חלום שתוכנו של החלום הוא גילוי עריות אז עצם העיסוק החוזר ונשנה בטיפול ודימיון האירוע שוב ושוב, גורמים להשתלת זיכרון.

תגובת:

ראשית, הטענה היא שככל שאדם מדמיין אירוע יותר ויותר כך הוא יותר יאמין שהאירוע היה אבל השאלה המקדמית היא מה הסיכוי שהוא מלכתחילה יאמין באירוע כזה כי רק אם יש אמונה ראשונית באירוע רק אז ניתן לבצע דימיון מודרך או לדמיין שוב את האירוע ואם מלכתחילה לא מאמינים בקיום האירוע אז גם לא ידמיינו אותו שוב בכלל ולא ע"י דימיון מודרך.

הסיכוי שאדם יאמין שעבר גילוי עריות כאשר הוא לא זוכר דבר והיחסים עם הוריו תקינים הוא קלוש ואם הוא מאמין אמונה ראשונית שהוא עבר גילוי עריות אז כנראה שהוא כבר זוכר משהו ואז למה להניח שהזיכרון כוזב? אולי הוא אמיתי ורוב הסיכויים שהוא אמיתי.

יש מרחק בין הערכה מי יהיה הנשיא לבין גילוי עריות. לשאלת הנשיא המשמעות הרגשית לא דומה למשמעות הרגשית של הכרה בכך שאדם כבר גילוי עריות מבחינת יחסיו עם ההורה מבחינת ההכתמה של עצמו מבחינת חורבן עולמו אין מה להשוות את זה לשאלה מי יהיה נשיא ארה"ב.

גם כאן יהיה זה שגוי לבצע אנלוגיה, היקש או גזירה שווה בין השאלה מי יהיה נשיא ארה"ב לבין השתלת זיכרון על גילוי עריות. אין מוטיבציה לא להעריך שמועמד פלוני יהיה נשיא ארה"ב או שאם יש מוטיבציה לא להעריך שפלוני יהיה נשיא ארה"ב, עדיין יש מרחק גדול לעומת המוטיבציה לא לזכור גילוי עריות. להעריך שפלוני יהיה נשיא ארה"ב לא יוצר שבר בעולמו של האדם, לא שבר במשפחתו, ביחסיו הראשוניים עם הוריו או קרוב משפחה מדרגה ראשונה. אם מישו מעריך שפלוני יהיה נשיא ארה"ב, האדם לא מוכתם. אין מה להשוות בין משמעות "פלוני להערכתי יהיה נשיא ארה"ב" לבין "אבא שלי אנס אותי". אין כל פגיעה בהתקשרות, attachment ל- "הערכה שפלוני יהיה נשיא ארה"ב" להבדיל מפגם בהתקשרות כאשר אבא שלי אנס אותי.

לא ניתן להקיש מהערכה שפלוני יהיה נשיא ארה"ב להשתלת זיכרון של אירועים מתמשכים חוזרים ונשנים. הדבר הזה הוא ברור. אדם יכול לקבל שפלוני יהיה להערכתו נשיא ארה"ב. הוא פחות יקבל שהוא שכח אירועים מתמשכים במשך שנים. זה כבר לא סביר שאדם יאמין על עצמו שהוא שכח שאבא שלו אנס אותה במשך שנים והוא לא זוכר מזה כלום. הוא יכול להעריך שפלוני יהיה נשיא ארה"ב.

לעומת זאת לגבי ניסיון להשתיל זיכרון של גילוי עריות, התעללות מינית בילדות ייתקל במוטיבציה לא לזכור דבר כזה ולכן לדחות את ניסיון ההשתלה. להכרה בכך שאבא שלי אנס אותי, יש משמעות רגשית שלילית עצומה, שבר בחיי האדם, שבר בחיי המשפחה, ביחסים הראשוניים עם האבא. עם האבא יש יחסים ביולוגיים-אבולוציוניים של התקשרות attachment. ודאי זה המצב כאשר המטופלת מלכתחילה ביחסים טובים עם אביה ואוהבת אותו. אבל כאמור, אפילו אם היחסים לא טובים, יש רגיעה לעלות למדרגה של נקמה כזאת עד כדי כך שהיא תטפול האשמת שווא על גילוי עריות.

לגבי האפשרות שאדם יחשוב שפלוני יהיה נשיא ארה"ב זו יכולה להיות לדעתו אפשרות סבירה וריאלית. אין אינדיקציה שאין כל אפשרות ריאלית שדווקא המועמד שהוא העריך שייבחר לא ריאלי שהוא ייבחר. אבל אדם שבפועל אין לו זיכרונות של גילוי עריות, לא יחשוב שגילוי עריות זו אפשרות סבירה. אם נשאל סתם אדם באקראי שאין לו זיכרונות של גילוי עריות, האם נראה לך סביר שאבא שלך אנס אותך ואת לא זוכרת? התשובה תהיה שזה לא סביר.

גם לגבי זיכרון אירועי ילדות יש הבדל בין גילוי עריות לבין אירועי ילדות שמאמינים יותר בקיומם והמשמעות הרגשית שלהם לא דומה לגילוי עריות.

גם כאן יהיה זה שגוי לבצע אנלוגיה, היקש או גזירה שווה בין שבירת חלון ופינוי לבית חולים לבין השתלת זיכרון על גילוי עריות. אין מוטיבציה לא לזכור שאדם בילדותו שבר חלון ופונה לבית חולים או שאם יש מוטיבציה לא לזכור שבילדותו הוא שבר חלון ונלקח לבית חולים, עדיין יש מרחק גדול לעומת המוטיבציה לא לזכור גילוי עריות. לזכור שבילדותו הוא שבר חלון ונלקח לבית חולים לא יוצר שבר בעולמו של האדם, לא שבר במשפחתו, ביחסיו הראשוניים עם הוריו או קרוב משפחה מדרגה ראשונה. אם מישו זוכר שבילדותו שבר חלון ונלקח לבית חולים, האדם לא מוכתם. אין מה להשוות בין משמעות "בילדותי שברתי חלון ונלקחתי לבית חולים" לבין "אבא שלי אנס אותי". אין כל פגיעה בהתקשרות, attachment ל- "בילדותי שברתי חלון ונלקחתי לבית חולים" להבדיל מפגם בהתקשרות כאשר אבא שלי אנס אותי.

לא ניתן להקיש מזיכרון שבילדותו שבר חלון ונלקח לבית חולים להשתלת זיכרון של אירועים מתמשכים חוזרים ונשנים. הדבר הזה הוא ברור. אדם יכול לקבל ששבר חלון ונלקח לבית חולים. הוא פחות יקבל שהוא שכח אירועים מתמשכים במשך שנים. זה כבר לא סביר שאדם יאמין על עצמו שהוא שכח שאבא שלו אנס אותה במשך שנים והוא לא זוכר מזה כלום. הוא יכול להאמין שהוא שכח שפעם אחת ויחידה הוא שבר חלון ונלקח לבית חולים.

לעומת זאת לגבי ניסיון להשתיל זיכרון של גילוי עריות, התעללות מינית בילדות ייתקל במוטיבציה לא לזכור דבר כזה ולכן לדחות את ניסיון ההשתלה. להכרה בכך שאבא שלי אנס אותי, יש משמעות רגשית שלילית עצומה, שבר בחיי האדם, שבר בחיי המשפחה, ביחסים הראשוניים עם האבא. עם האבא יש יחסים ביולוגיים-אבולוציוניים של התקשרות attachment. ודאי זה המצב כאשר המטופלת מלכתחילה ביחסים טובים עם אביה ואוהבת אותו. אבל כאמור, אפילו אם היחסים לא טובים, יש רתיעה לעלות למדרגה של נקמה כזאת עד כדי כך שהיא תטפול האשמת שווא על גילוי עריות.

לגבי האפשרות שאדם יחשוב שהוא שבר חלון ונלקח לבית חולים זו יכולה להיות לדעתו אפשרות סבירה וריאלית. אם מספרים לו שזה קרה בילדותו אין סיבה לחשוב שמשקרים לו או אם יש לו זיכרון מאירוע כזה אז למה שלא יחשוב שזה קרה? זה לא מאוד נדיר שילדים עושים מעשים בלתי זהירים כמו שבירת חלון ובעקבות אירוע כזה גם נחתכים ונלקחים לבית חולים. אבל אדם שבפועל אין לו זיכרונות של גילוי עריות, לא יחשוב שגילוי עריות זו אפשרות סבירה. אם נשאל סתם אדם באקראי שאין לו זיכרונות של גילוי עריות, האם נראה לך סביר שאבא שלך אנס אותך ואת לא זוכרת? התשובה תהיה שזה לא סביר.

מה שאפשרי שהיה גילוי עריות ועליו מוסיפים פרטים שלא היו וייתכן שהפרטים שמוסיפים מחמירים את האירוע מעבר למה שהיה באמת אבל האירוע ביסודו היה. אולי ההחמרה הכוזבת תתבטא במספר הפעמים שזה קרה.

לגבי הטענה שחזרה על הסיפור מגדילה את השתכנעות בו, אז לשם כך צריכה להיות השתכנעות ראשונית. חזרה על סיפור שאין בו השתכנעות ראשונית לא תגדיל את ההשתכנעות. אם יש השתכנעות ראשונית אז נשאלת השאלה מה מקורה. לא ברור שמקורה הוא זיכרון מושתל או זיכרון שגוי.

יש טענה במחקר שכאשר משתילים זיכרונות אז בפגישות הבאות הנחקר מגדיל את הפרטים מיוזמתו בסיפור שהושתל לו. אם מדובר על הליכה לאיבוד בקניון אז הנחקר מוסיף עוד פרטים על הסיפור [שבפועל לא היו ולא נבראו] והוא מוסיף פרטים ככל שמדברים על זה יותר.

אבל כל זה בהנחה שיש בכלל השתלה ראשונית. אם הטענה היא שלגבי גילוי עריות לא סביר שתהיה השתלה ראשונה אז מוסיפים לא יוסיפו פרטים. הפרטים נוספים על סיפור שבפועל כבר הושתל אבל אם אדם לא מאמין לסיפור מלכתחילה אין כאן תשתית על מה לפרט את הסיפור. כדי שאפשר יהיה לפרט את הסיפור צריך שיהיה סיפור, שהנחקר יאמין לסיפור.

זיכרון כן אך כוזב שלא בדרך של השתלה

כאן מדובר במצב בו האדם מאמין בכנות ובתום לב בזיכרון הכוזב שלו אבל מקור הזיכרון אינו בהשתלת זיכרון אלא הוא היבנה בעצמו את הזיכרון הכוזב שלו שלא מתוך מודעת להיות הזיכרון מוטעה ושגוי.

אם רוצים לשמור על המושג השתלה ניתן אולי לכנות זאת "השתלה עצמית" מקור הזיכרון הכוזב אינו בהשפעת אדם אחר.

הדבר נקרא גם "אוטוסיגסטיה". בגילוי הדעת של 47 החוקרים נזכרת הדרך של יצירת זיכרון כן אך כוזב בדרך של אוטוסיגסטיה [גילוי דעת בנוגע למעמד המדעי של זיכרונות מודחקים ומשוחזרים].

הרעיון הוא שנסיונות פנימיות, כגון הצורך להסביר לעצמו רגשות, אי הצלחות, תסכולים בשגרת החיים, אמונות קודמות יכולים ליצור רעיונות שיהפכו לזיכרונות, עיוותי זיכרונות קודמים, זיכרונות אלה משמשים לאדם כלי לתרפיה עצמית או פסיכותרפיה עצמית, פותרים לו קשיים במערכת יחסים, מספקים צרכים שלו, מספקים הסברים ותהיות לאופן בו חיו מתנהלים. לבני אדם צורך להסביר לעצמם הסבר הגיוני למתרחש בחייהם, למצוא גורם חיצוני שאפשר להטיל עליו אחריות לכשלונותיהם ולפערים בין העצמי הרצוי לעצמי האידיאלי. ע"י הזיכרון הכוזב האדם מגדיר את זהותו מחדש, לפרט יש צרכים רגשיים לאמץ לעצמו זיכרון כוזב

[עציוני, שם, בעקבות ע"פ, ע' 493]

הזיכרון הזה נותן הסבר אפשרי למטפל ולמטופל לגבי הבעיות שלו, ולכן פעמים רבות הופעת זיכרונות כאלו נחשבת על-ידי המטפל להצלחה. יש לשני הצדדים מוטיבציה מאוד חזקה להאמין שהזיכרון הוא אמיתי מפני שסוף-סוף יש לכאורה פריצת דרך בטיפול. יש הרבה מטפלים שמאמינים שבהחלט יש מקרים כאלו, כי הם נתקלו בהם הרבה פעמים, אבל זה לא שהם לקחו חוקר פרטי שבדק את אמינות הזיכרונות ואימת אותם.

[דברי פרופ' גולדשמיד, בתוך שחר סמוחה, האם אפשר לסמוך על הזיכרון?, מגזין גלובס, 12.12.2014]

על מוטיבציה פנימית למצוא הסבר למצב נפשי כלשהו) כחרדה או דיכאון, (נטייה לפנטזיה ומוכנות לקבלת סוגסטיה

[גד בן שפר, הערות לגבי 'מלחמות הזיכרון' וסוגיות ליבה בדיון המדעי-משפטי, פסיכולוגיה עברית, 19.11.2014]

לסוגסטיה, בין שהיא חיצונית או שהיא עצמית, יש מבחינת האדם ערך כאשר היא מסייעת לו "להסביר" מצוקות (כגון מפגש תכופ עם מה שפרויד כינה "משאלות אדיפליות") באופן המשפר את הדימוי העצמי.

[דוד נבון, מה בין זיכרון לספק זיכרון? הארץ, 9.10.2014]

תגובת:

לגבי מקור שאינו שנוע חיצוני אלא היזכרות פנימית שהאדם מפרש ונותן פשר לאירועים כך שהוא פותר בעיות בחייו ע"י פרשנות של גילוי עריות. לא סביר שזה יקרה בגלל שיש התנגדות לאדם לראות פתאום את ההורה כאדם שהוא מפלצת וצריך לא לאהוב אותו. החשש להגיע למסקנה זוועתית זאת מונעת מהאדם לבצע בעצמו פרשנויות כאלה. בכלל בגלל החשש הזה בני אדם תהיה להם מוטיבציה חזקה לא להשתכנע שהם עברו גילוי עריות.

אישה שאין לה זיכרון של גילוי עריות, תהיה לה מוטיבציה לא לזכור דבר כזה ולכן לא להבנות זיכרון כוזב. להכרה בכך שאבא שלי אנס אותי, יש משמעות רגשית שלילית עצומה, שבר בחיי האדם, שבר בחיי המשפחה, ביחסים הראשוניים עם האבא, קרוב משפחה מדרגה ראשונה. עם האבא יש יחסים בילוגיים-אבולוציוניים של התקשרות attachment. ודאי זה המצב כאשר המטופלת מלכתחילה ביחסים טובים עם אביה ואוהבת אותו. אבל כאמור, אפילו אם היחסים לא טובים, יש רתיעה לעלות למדרגה של נקמה כזאת עד כדי כך שהיא מטפול האשמת שווא על גילוי עריות. כמו כן אם היא מגיעה למסקנה שעברה גילוי עריות היא מרגישה מוכתמת.

לבני אדם יש התנגדות לנסות לפתור את בעיותיהם ע"י עלילה על הוריהם שאנסו אותם. בכך סביר שהאדם לא יפתור את בעיותיו אלא יגדיל עוד יותר את בעיותיו. כאשר אדם קשור להוריו בקשר של התקשרות קל וחומר כאשר אוהב את הוריו ואין עוינות כלפיהם אז הוא מעוניין שהוריו לא יואשמו באונס בנם או ביתם. במצב כזה אם הם יואשמו הוא ירגיש רע יותר ולא טוב יותר. על מנת להניח שהאשמת שווא כלפי הורים תגרום לילד להרגיש טוב יותר צריך להניח שדרגת העוינות של הילד להוריו כה גדולה כך שזה נדיר שתהיה דרגת עוינות כזאת ובדרך כלל זה לא המצב.

מעבר לכך כפי שנטען לא סביר שאדם ייצר לעצמו זכרונות של התעללות מבלי שלפני כן הוא זכר שמשוהו היה לא בסדר. מה שלא סביר הוא שאדם שלפני ההיזכרות לא הרגיש שום דבר לא בסדר והכל היה רגיל ופתאום הוא נזכר בהתעללות כאשר האמת היא שלא הייתה בכלל התעללות. אם לא הייתה התעללות והאדם הרגיש בסדר מה קרה פתאום שהוא נזכר זיכרון כוזב בהתעללות? מהי הדינמיקה שקורית כאן? מה הסבר לתהליך הזה? איזו סיבה יש לאדם להיזכר זיכרון כוזב כאשר עד אז הוא לא חשד ולא שיער כלום לגבי אפשרות של התעללות?

טענה אפשרית היא שהיא הושפע מתעמולה ואידיאולוגיה שמצוקות בחייו נגרמות מהתעללות מינית בילדותו. אבל מכך שהוא מודע לכך שיש טענות כאלה לא נובע שזה מה שקרה לו. אם הוא לא זוכר דבר למה שיחשוב שמקרה כזה של התעללות שקורה לאחרים הוא גם המקרה שקרה לו. העובדה שהוא לא זוכר אמורה לתת לו אינדיקציה חזקה שזה לא המקרה שקרה לו. למה הוא לא זוכר כלום מזה? גם אם הוא מאמין שמקרה כזה אמור לנבוע מהתעללות אז את מי הוא יאשים? מי הוא המתעלל? יכולים להיות כמה מתעללים: אבא, אח, דוד, שכן, סתם עובר אורח. הוא יאשים מישהו אקראי? יכולה להיטען הטענה שהוא זוכר את המתעלל ולא זוכר את התעללות אבל זו טענה בעייתית. אין מתעלל בלי התעללות כי אין מבצע פעולה בלי פעולה. איך אפשר לזכור מתעלל אם לא זוכרים כלום מהתעללות? אם לא זוכרים כלום מהתעללות באיזה מובן זוכרים שפלוני התעלל? אם תיטען הטענה שזוכרים משהו מהתעללות ולא זוכרים את פרטי ההתעללות גם זו טענה בעייתית כי אין פעולה מופשטת ללא פרטי הפעולה לכן אין התעללות בלי פרטי התעללות וגם אין זכירת התעללות בלי זכירת משהו מפרטי התעללות. איך ייתכן לומר "אני זוכר את ההתעללות ולא זוכר כלום מפרטי התעללות"? אם אתה לא זוכר פרטים אז מה אתה זוכר מההתעללות? איך ניתן לזכור התעללות בלי לזכור משהו מפרטיה? אין התעללות מופשטת אבסטרקטית חסרת פרטים. כל זכירה של משהו מההתעללות היא בהכרח זכירה של אישהו פרט מהתעללות.

אפשר לטעון שאישה מטפול את האשמה על האבא כי הכי סביר שהתעלל בה האבא בגלל שהמקרה הפרדיגמטי הוא אב מתעלל כי הוא הכי קרוב והכי זמין ואולי הכי הרבה סיפורים יש על מקרים כאלה. אבל כאן חוזרת הטענה שלא סביר שתהיה האשמה על אבא בלי שיש היזכרות בהתעללות קונקרטית כאשר לפני כן היחסים עם האבא היו טובים והאבא היה אהוב לא סביר שבבת אחת אישה-בת פתאום תהפוך את עורה באופן דרסטי ודרמטי ומיחסים טובים משפחתיים תעבור ליחסי עוינות. האינטרס של בני אדם הוא בדרך כלל לא להגיע למסקנה שאביהם הוא מפלצת והדבר הזה מכתים גם את עצמם בנוסף לזה שהוא מכתים דמות אהובה ולמעשה עושה מהפך ושינוי מאוד רע בתמונת העולם והחיים שלהם לגבי אחר משמעותי.

גולדשמיד טוען:

יש ניסיון גלגול דברים שקרו בילדות, שאולי קשורים לבעיה של המטופל בהווה, וכתוצאה מהתהליך הזה, פתאום מופיע זיכרון של 'משהו לא בסדר'. לעתים יש נעילה של המטופל על רעיון שבילדותו הוא חווה התעללות מידי אב או דוד ולאחר מכן מופיע זיכרון של התעללות.

הזיכרון הזה נותן הסבר אפשרי למטפל ולמטופל לגבי הבעיות שלו, ולכן פעמים רבות הופעת זיכרונות כאלו נחשבת על-ידי המטפל להצלחה. יש לשני הצדדים שבמהלך טיפול מוטיבציה מאוד חזקה להאמין שהזיכרון הוא אמיתי מפני שסוף-סוף יש לכאורה פריצת דרך בטיפול. יש הרבה מטפלים שמאמינים שבהחלט יש מקרים כאלו, כי הם נתקלו בהם הרבה פעמים, אבל זה לא שהם לקחו חוקר פרטי שבדק את אמינות הזיכרונות ואימת אותם.

[פרופ' מורי גולדשמיד, מתוך שחר סמוחה, האם אפשר לסמוך על הזיכרון?, מגזין גלובס, 12.12.2014]

תשובתי היא שאין זה נכון שלמטופל יש מוטיבציה להאמין שהזיכרונות שלו לגבי גילוי עריות הם אמיתיים יש לו מוטיבציה הפוכה לא להאמין שהנם אמיתיים בשל השלכות של ההכרה בכך שהוא קורבן גילוי עריות ושאבא הוא מפלצת ועל מערכת היחסים עם הורה.

למטפל אפשר לומר שיש מוטיבציה שהסיפור יהיה אמיתי במיוחד אם הוא מטפל אידיאולוגי אבל גם אם הוא לא מטפל אידיאולוגי עצם

ההיזכרות באירוע הוא מפתח להצלחה טיפולית ולתרפיה מוצלחת. אבל לפחות מטפלים לא אידיאולוגים יודעים שאסור בשום פנים להוביל את המטופל לגרסה מוכתבת של אירוע מבלי שהמטופל ביוזמתו דיווח על האירוע. מטפלים הוכשרו לא להוביל את הפציינטית אלא לתת לה לדווח. ובכל אופן גם אם המטופל מוביל את הפציינטים אז בדרך כלל הפציינטית לא תחשוב שהיה גילוי עריות אם היא לא באמת זוכרת את זה ואם לא היו לה זיכרונות מוקדמים על כך ובמיוחד אם מערכת היחסים הייתה תקינה ואפילו אם לא הייתה תקינה אם לא היו לה זיכרונות לפני הטיפול שמהו לא בסדר עם האבא.

מקור זיכרון כוזב: אם גילוי עריות קורה לרבים אז כנראה שזה קרה לי

טענה נוספת של לופטוס היא שכל המשתתפים בעלי זיכרון מודחק היו בתרפיה יתכן שהם האמינו שזכרונות מודחקים הם נפוצים. ייתכן שהם חושבים שאם זה כה נפוץ כנראה זה היה להם.

Elizabeth F. Loftus, The Reality of Repressed Memories American Psychologist 1993, 48, 518-537

עציוני מציינת שמתנגדי הזיכרון המודחק טוענים שפרסום תקשורת של נתונים סטטיסטיים באשר למספר אנשים שעברו התעללות בילדותם תורם לחיזוק האפשרות במוחו של המטופל שקיימת אפשרות סבירה שזה באמת קרה ואז מטופלים מייחסים לעצמם כי אין זה אירוע נדיר או בלתי סביר.

[עציוני, בעקבות ע"פ, שם, עמ' 492-493]

ראשית, אם אדם אומר "אם זה כה נפוץ כנראה שזה היה לי" זה לא נקרא השתלת זיכרון. זו רק אמונה שלא מתבססת על זיכרון אלא על השערה המתבססת על הנחה סטטיסטית.

שנית, אדם שאומר אם זה כה נפוץ אז כנראה שזה קרה לי, אין לו זיכרון על האירוע ולכן אינו יכול לתאר את האירוע בפרטים. אין לו היבטים ספציפיים של האירוע. הוא לא יכול לומר מה קרה לו כי אין לו זיכרון של האירוע.

שלישית, שוב גם כאן חל הטיעון שככל שמדובר בגילוי עריות מעטים המקרים בהם בני אדם יהיו מוכנים להגיע למסקנה שהורה שלהם ביצע בהם גילוי עריות אם אין להם זיכרון מהדבר הזה. המסקנה הזאת גורלית באופן שלילי לעולמו של האדם ליחסיו עם ההורה, להכתמה של עצמו ולא בכזאת קלות מגיעים למסקנה כזאת.

כמו כן, אישה שאין לה זיכרון של גילוי עריות גם אם תיחשף להרבה מקרים של גילוי עריות תהיה לה מוטיבציה לא לזכור דבר כזה ולכן לדחות את ניסיון ההשתלה. להכרה בכך שאבא שלי אנס אותי, יש משמעות רגשית שלילית עצומה, שבר בחיי האדם, שבר בחיי המשפחה, ביחסים הראשוניים עם האבא, קרוב משפחה מדרגה ראשונה. עם האבא יש יחסים ביולוגיים-אבולוציוניים של התקשרות attachment. ודאי זה המצב כאשר המטופלת מלכתחילה ביחסים טובים עם אביה ואוהבת אותו. אבל כאמור, אפילו אם היחסים לא טובים, יש רתיעה לעלות למדרגה של נקמה כזאת עד כדי כך שהיא תטפול האשמת שווא על גילוי עריות. כמו כן אם היא מגיעה למסקנה שעברה גילוי עריות היא מרגישה מוכתמת.

כמו כן, לא סביר שהיא תחשוב שהיא לא זוכרת גילוי עריות שנמשך זמן רב.

מקור לזיכרון כוזב: ההפניה למרכז הסיוע לנפגעות ונפגעי תקיפה מינית

עציוני מציינת שמתנגדי הזיכרון המודחק טוענים שעצם הפניית אדם למרכז הסיוע לנפגעות ונפגעי תקיפה מינית יוצרת לחץ להיזכר באירוע בעל אופי מתאים. [עציוני, בעקבות ע"פ, שם, ע' 492]

לדעתי אין זה נכון שאדם ירגיש לחץ להיזכר אלא להיפך יהיה לו לחץ שלא להיזכר ומוטיבציה לא להיזכר כי זה נורא להיזכר באירוע כזה.

גם כאן חל הטיעון שככל שמדובר בגילוי עריות מעטים המקרים בהם בני אדם יהיו מוכנים להגיע למסקנה שהורה שלהם ביצע בהם גילוי עריות אם אין להם זיכרון מהדבר הזה. המסקנה הזאת גורלית באופן שלילי לעולמו של האדם ליחסיו עם ההורה, להכתמה של עצמו ולא בכזאת קלות מגיעים למסקנה כזאת.

כמו כן, אישה שאין לה זיכרון של גילוי עריות גם אם תופנה למרכז הסיוע תהיה לה מוטיבציה לא לזכור דבר כזה ולכן לדחות את ניסיון ההשתלה. להכרה בכך שאבא שלי אנס אותי, יש משמעות רגשית שלילית עצומה, שבר בחיי האדם, שבר בחיי המשפחה, ביחסים הראשוניים עם האבא, קרוב משפחה מדרגה ראשונה. עם האבא יש יחסים ביולוגיים-אבולוציוניים של התקשרות attachment. ודאי זה המצב כאשר המטופלת מלכתחילה ביחסים טובים עם אביה ואוהבת אותו. אבל כאמור, אפילו אם היחסים לא טובים, יש רתיעה לעלות למדרגה של נקמה כזאת עד כדי כך שהיא תטפול האשמת שווא על גילוי עריות. כמו כן אם היא מגיעה למסקנה שעברה גילוי עריות היא מרגישה מוכתמת.

כמו כן, לא סביר שהיא תחשוב שהיא לא זוכרת גילוי עריות שנמשך זמן רב.

מקורות הזיכרון הכוזב-כללי

בהנחה שהזיכרון לא אותנטי מאיפה הוא בא?

לופטוס מציעה: פנטזיה, אשליה, הזיה [הלוצינציה], הפקה פנימית כמנגנון הגנה.

Elizabeth F. Loftus, The Reality of Repressed Memories American Psychologist 1993, 48, 518-537

ראשית, לא ברור מהי אשליה בהקשר זה? אשליה היא בדרך כלל משהו אופטי או חושי.

לגבי הזיות אז הזיות מאפיינים אנשים פסיכויים שאין להם בוחן מציאות ולמיעוט האנשים יש את זה.

לגבי פנטזיות אז שוב אני חוזר על הטענה שאדם לא יטה להאמין לפנטזיות שהוא היה קורבן של גילוי עריות ויש לו מוטיבציה לא להסיק מסקנה שהוא עבר אירוע שמחריב את יחסיו עם קרוב משפחתו ומכתים אותו. אם לאדם אין זכרונות של אירוע כזה הוא יטה לא להאמין בזה בגלל פנטזיה.

לגבי הפקה פנימית כמנגנון הגנה- זה סוג של פנטזיה ודיברתי על כך לעיל.

הטענה שזיכרון הוא עירוב של עובדות ופנטזיה [טל רגב, ליאורה ארזי, מה בין הרשות המחוקקת לרשות השופטת בהכרעות בדבר קבילות ראיות? דיון בעקבות ע"פ 28559 העוסק בקבילותם של זיכרונות מודחקים הארת דין ו (1) היא טענה לגבי כל סוגי הזיכרון ולא רק זיכרון מודחק. בהקשר של גילוי עריות הפנטזיה לא יכולה לגרום לעצם היוצרות של זיכרון גילוי עריות כוזב אלא לכל היותר לכזב בפרטים של גילוי העריות שעצם קיומו התרחש במציאות.

האם ניתן להגיע למסקנת גילוי עריות מקיומם של סימפטומים מסוימים?

האם ניתן לבצע "הסקה לאחור" ממצאים על סימפטומים להגיע למסקנה שסימפטומים אלה מצביעים בהכרח על גילוי עריות או התעללות מינית בילדות? האם תסמינים יכולים להוות תנאי מספיק לגילוי עריות או התעללות מינית בילדות?

ראשית, אין זה נכון שמצוקה נפשית קשה בהכרח נגרמת מהתעללות מינית בילדות. יש עוד הסברים אפשריים כמו חוויות ילדות קשות שאינן התעללות מינית כגון יחס קשה של הורה, יחסים קשים בין הורים לבין עצמם, חוויות קשות עם קבוצת השווים בגיל peer group.

גילוי הדעת של 47 החוקרים טען כך:

לא ניתן להסתמך על קיומם של סימפטומים נפשיים מכל סוג שהוא, כולל לא כאלו של תסמונת עקה פוסט-טראומטית, כראיה לכך שעבירת המין שנחזתה להיות משוחזרת בזיכרון אמנם בוצעה. זאת משום שמחקרים רבים מצביעים על כך שסימפטומים מעין אלו יכולים להיגרם כתוצאה מטראומות אחרות או אף מעצם האמונה שטראומה אכן התרחשה.

[גילוי דעת בנוגע למעמד המדעי של זיכרונות מודחקים ומשוחזרים]

לעיל טענו שאם יש תסמיני פוסט טראומה משמע שהאדם חווה טראומה. לכן עם כל הכבוד לדעתנו טעו מחברי גילוי הדעת. אין פוסט טראומה ללא טראומה ולכן אין פוסט טראומה רק מאמונה שטראומה התרחשה.

גם בהנחה שזה נכון [ולדעתנו זה נכון] עדיין יש שאלה איזה סוג של טראומה? האם ניתן לזהות שמדובר בגילוי עריות?

זו שאלה האם קיימת אבחנה מבדלת. האם ניתן להסביר את אותם סימפטומים בהסברים אחרים אלטרנטיביים.

מומחה ששוחתי עימו טען שתלוי באיזה סימפטומים מדובר. אם מדובר ברתיעה של אישה מקשר עם גברים, רתיעה מאינטימיות מינית אז זה לא תנאי מספיק לכך שהייתה פגיעה מינית. כאן יש אבחנה מבדלת. ייתכן והדבר נובע מהפרעות אישיות כמו הפרעת אישיות גבולית, הפרעת אישיות נמנעת, הפרעת אישיות פרנואידית.

אם בנוסף לכל אלה יש רתיעה פיזית מהאבא [וידגש: רתיעה פיזית ולא רתיעה מסוג אחר כמו מהתנהגות שלו מהדעות שלון] אז כאן קשה לראות איזו אבחנה מבדלת יכולה להיות. כאן זה נראה כהסתברות גבוהה לגילוי עריות אבל צריך לעשות מחקר ולבדוק האם סימפטומים אלה לרבות רתיעה מהאבא קיימים גם במצבים אלטרנטיביים. קשה להעלות על הדעת מה עוד יכול להיות שיסביר את הרתיעה הפיזית. יכול להיות שהוא היה אלים אבל אם הוא לא היה אלים אז קשה לחשוב על אלטרנטיבה להסבר.

סימפטומים נוספים הם תכנים של סיטי לילה, חלומות והבזקים לאחור-פלאשבקים כאשר התכנים של החלומות, סיטי הלילה והפלאשבקים הם של גילוי עריות. קשה לראות מה יכול להיות הסבר לכך בנוסף על גילוי עריות.

לגבי סיטים אז בפסיכואנליזה יכול להיות הסבר חלופי שאולי יש לפציינטית משאלת גילוי עריות ולכן היא חולמת על כך. אמנם אי אפשר

לאושש טענה כזאת מדעית אבל אי אפשר לשלול את הספק.

לגבי ההסבר שאולי הסיוטים נובעים מהפחד מגילוי עריות הרי שזה לא סביר כי ילד בדרך כלל לא מפחד מגילוי עריות אם אין סימנים שיש לו סיבה לפחד.

קראתי טענה של מישהו שהקשר בין סימפטומים לבין גילוי עריות הוא קשר מתאמי ואי אפשר להסיק מסקנה כזאת רק לפי מתאם [קורלציה].

המילה "קורלציה" היא יותר מדי כללית משאפשר להגיד עליה משהו גורף וכללי כי למתאמים יש רמות שונות של עוצמת קשר. עצמת הקשר היא גובה המתאם ומספרית הוא נע בין 0 ל-1. 0 הוא היעדר קשר ו 1 הוא קשר מלא ככל שהמספר קרוב יותר ל 1 כך עוצמת הקשר חזקה יותר וככל שהוא קרוב יותר ל 0 ככל עוצמת הקשר חלשה יותר. השאלה היא מה עוצמת הקשר בין הסימפטומים לבין גילוי עריות. אם עוצמת הקשר היא 1 זהו קשר מלא ואז כל מי שיש לו את הסימפטומים האלה, אז הדבר נגרם מגילוי עריות. אין יאפילו יוצא מהכלל אחד לכך שיש את הסימפטומים ואין גילוי עריות. ככל שהמספר נמוך יותר אז יש יותר מצבים בהם יהיו הסימפטומים והדבר לא נגרם מגילוי עריות. [באופן כללי על עוצמת קשר, אבנר זיו, רות בייט מרום, אשנב לסטטיסטיקה, בתוך: מבוא לפסיכולוגיה: נספח למבוא, חטיבה ראשונה, יחידה 1, ע' 89].

ניתן גם לומר שגם אם יש קורלציה בין הסימפטומים לגילוי עריות צריך לבדוק האם אין עוד קורלציה בין אותם הסימפטומים למשהו אחר. מכך שיש קורלציה לא נובע שאין קורלציה אלטרנטיבית בין הסימפטומים לגורם אחר ואם יש עוד קורלציה השאלה איפה עוצמת הקשר יותר חזקה וכן אם יש עוד קורלציה אז ייתכן שהקורלציה השנייה [החלופית לגילוי עריות] מסבירה במקרה ספציפי את הסימפטומים ולא הקורלציה של גילוי עריות.

סיוטי לילה וחלומות [גם תכני פלאשבקים]

זומר וזליגמן טוענים:

ראוי להבהיר כי התכנים של פלאשבקים וסיוטים של נפגעי טראומה עוסקים בתכני האירועים הטראומטיים. כלומר, חייל הלום קרב, יחווה פלאשבקים וסיוטי לילה הקשורים בפרטי המאורעות הטראומטיים שחווה ולא על אונס, למשל, כשם שנפגעת נפגעת אונס או גילוי עריות תחוה הזכריות פולשניות וחלומות על האנס ותקיפתו ולא על לוחמה ביעד מבוצר. במילים אחרות, סביר מאוד שתסמינים פוסט טראומטיים כמו הזכריות פולשניות או פלאשבקים וסיוטי לילה משחזרים את מהות- הטראומה

[אלי זומר וצביה זליגמן- תגובה לגילוי הדעת של חוקרי המוח והזיכרון נגד הרשעת האב באונס על בסיס זיכרון מודחק]

סיוטי לילה הם חלק מהסימפטומים של פוסט טראומה PTSD בין השאר לפי זה מאבחנים פוסט טראומה, קובעים דיאגנוזה. סיוטים פוסט טראומטיים מופיעים בזמן השינה הם חלום לכל דבר. אבל יש קשר בין תוכן החלום לתוכן האירוע הטראומטי או הסטרסוגני. חייל בטרומת קרב לא יחלום שאבא שלו אונס אותו. הוא יחלום תכנים הקשורים לקרבות. הוא חולם את האירועים שהוא חווה. אירועים חוזרים וממאנים להיטמע בהכרה שלו. מצד שני גם ילדות שעוברות גילוי עריות בחלומות שלהן אין סיפורי קרבות למשל קרבות שיריון אלא החלומות שלהן קשורים לחוויה שעברו ואלה חלק מהתסמינים הפולשניים של פוסט טראומה.

[אלי זומר, הרצאה: זיכרונות מודחקים: בין מדע משפט לחברה], ביום עיון משותף של בתי הספר לפסיכולוגיה ומשפטים במרכז הבינתחומי בהרצליה]

בכך טוענים זומר וזליגמן כי טועים מחברי גילוי הדעת של 47 החוקרים ש: **...בשורה של סימפטומים אחרים הנחזים לכאורה כדיאגנוסטיים, כגון חלומות על גילוי עריות, אירוע לא נדיר שנראה כי אינו מסמן דבר.**

[גילוי דעת בנוגע למעמד המדעי של זיכרונות מודחקים ומשחזרים]

גם לדעת מומחה ששוחחתי עימו אין זה נכון שחלומות על גילוי עריות הוא אירוע שאינו מסמן דבר. בכלל אין דבר כזה שחלומות לא מסמנים דבר אפילו חלומות רגילים ושגרתיים. חלומות קשורים בצורה זו אחרת לחיי האדם החולם. לא תמיד בצורה ישירה של אחד לאחד לפעמים בצורה עקיפה אבל אין חלומות שהם לא קשורים לחיי האדם ועולמו. זה כולל גם חלומות וסיוטים על גילוי עריות.

יינון היימן כתב

חלומות יכולים להתפרש כאירוע טראומטי בעברה של המטופלת וזה יחזק את השכנוע שהאירוע קרה. החלום בעקבות שהנושא עולה בטיפול.

[יינון היימן, זכרונות מודחקים בראי בית המשפט: אונס ודיסוציאציה, סוגיות יישומיות בפסיכולוגיה משפטית, ע' 216]

אישה שחלמה חלום שהמטפל שלה מפרש אותו כגילוי עריות לא תאמין שעברה גילוי עריות בגלל המשמעויות של הדבר.

אפשר לטעון שאם החלום הוא על גילוי עריות עצמו אולי כי היא שמעה סיפור על כך על מישהו אחר?

אבל אם היא שמעה על מישהו אחר למה שתחלום שזה קורה לה, אם זה לא קרה לה. אדם לא ממחר להשליך אירוע כזה על עצמו כי יש לזה משמעויות כבדות משקל. אנשים לא שומעים סיפורים כאלה וחושבים שזה קורה להם. אם אדם שומע סיפור כזה ולא מעלה בדעתו שזה קרה לו למה שיחלום על כך?

אם האבא היה קשה, אלים אבל לא ביצע גילוי עריות ולא התעלל מינית אז לחלום על גילוי עריות זו הרחבה של הרוע של האבא. להרחבה כזאת יש משמעות כי יש עליית מדרגה, אם הבת תחשוב שבנוסף למה שאביה עשה והתנהג הוא גם אנס וביצע גילוי עריות יש לזה השלכות משמעותיות נוספות שהיא תתנגד לקבל אותן אם היא לא זוכרת שהן באמת קרו.

אם מדובר בחלום חד פעמי על גילוי עריות אז הסיכוי יותר קטן שהוא אינדיקציה לגילוי עריות, שהתרחש במציאות כי בפוסט טראומה אמורים להיות סיזטים חוזרים ונשנים.

מכך שהחלמת לא זוכרת כלום אחרי החלום לא נובע שלא היה כי יש מנגנוני הדחקה וגם אינטרס להכחיש.

נכון שאדם יכול לחלום על סכנת חיים שלא הייתה ולא נבראה אבל אם אדם חולם שוב ושוב על סכנת חיים באופן חוזר ונשנה הדבר מצביע על משהו על חרדות. לא תמיד זה קשר אחד לאחד כמו משוואה מתמטית אבל יש קשר תוכני בין חלום לחייו של החולם. חלומות וסיזטים לא באים סתם כך. יכול להיות שחלום חוזר ונשנה על גילוי עריות הוא לא אחד לאחד גילוי עריות שהיה במציאות אולי האבא היה אלים אבל לא אלים מינית ויש כעס ושנאה גדולה מאוד לאבא ולכן הגילוי עריות מסמל את זה מבלי שבאמת היה גילוי עריות אבל לא סביר שחלום חוזר על גילוי עריות לא מצביע על בעיה במציאות עם האבא. זו בהחלט נורה אדומה.

הטענה שלחלומות אין קשר למציאות היא לא סבירה שלא לדבר שאין לה אישוש מדעי. חלום נובע מהאדם עצמו מהמוח שלו ולא יתכן שהוא יהיה לא קשור לאדם. האדם הוא מערכת סגורה. גם אם החלום הוא פליטה של חומר שנכנס לאדם בצורת גירויים אז הגירויים נכנסים לאדם כשהם טעונים במשמעות שהאדם נותן להם והם חלק מעולמו הנפשי של האדם החולם. הטענה שלחלומות לא קשורים לחיי האדם צריכה להניח בסיס פיזיולוגי ביולוגי אנטומי לחלום שמייצר משמעות מנטאלית באופן עצמאי ואוטונומי במנותק מהנתונים הנפשיים של האדם. אבל אנו יודעים שיש קשר בין תכני חלומות לחיי אדם כי בני אדם מדווחים על קשר בין מה שקורה בחייהם לתוכן החלומות שלהם. זה גם חלק מהתופעה של פוסט טראומה. פוסט טראומטים חווים סיזטים כאשר תוכן הסיזטים קשור לתוכן האירוע הטראומטי. חייל שעבר טראומת קרב יחלום על הקרב ולא על סיזטים שאבא שלו אונס אותו. אישה שעברה גילוי עריות תחלום על אונס ע"י אבא שלה ולא על יעד מבוצר.

המשפט של גילוי הדעת "חלומות על גילוי נעריות, אירוע לא נדיר שנראה כי אינו מסמן דבר" הוא משפט מוגזם. חלומות על גילוי עריות לפי מה שאמר לי מומחה זה כן אירוע נדיר. כמטפל ותיק הוא אף פעם לא נתקל בחלומות כאלה מצד פצינטיים. גם מוגזם לטעון שזה לא מסמן דבר. כל חלום לא רק סיזט אומר משהו על חייו של החולם קשור לחי החולם.

כפי שלא סביר שאדם שכותב ספר אז תכני הספר לא קשורים לחיי הכותב כך לא סביר שתוכן החלימה לא קשור לחיי החולם. האדם החולם הוא זה שחולם והוא מביא איתו את עצמו אל החלום שלו. החלום הוא תוצר עצמו הוא זה שמייצר את החלום ולכן החלום קשור לבעליו כמו שתוצר קשור ליצרן או מוצר קשור ליצרן. החלום הופק מתוך האדם גופו ונפשו. אם החלום לא קשור לאדם החולם אז נשאלת השאלה מאיפה הוא בא? מה המקור של תכניו מה הסיבה שאלה התכנים ולא אחרים?

על החלוקה בין חוקרים לקלינאים ועוד התמחויות

טענה מרכזית סביב הפולמוס על זיכרונות מודחקים-משוחזרים היא שמתנגדי הזיכרונות המודחקים-משוחזרים הם חוקרי מעבדה, מדענים בפסיכולוגיה קוגניטיבית בכלל ובחקר הזיכרון בפרט ואילו מצדדי הזיכרונות המודחקים-משוחזרים הם קלינאים, פסיכולוגים קליניים.

התארים, ההתמחויות וההכשרה המקצועית היו חלק מהטענות בפולמוס. מצד אחד נטען שמצדדי הזיכרונות המודחקים-משוחזרים הם חוקרים מנותקים במגדל השן האקדמי-מעבדתי ולא ראו מימיהם מטופלות ומצד שני הביקורת על הקלינאים היא שהם לא מבינים מספיק במדע ושניסיון קליני-אישי מועד להטיות ולא יכול לבוא במקום מחקר מדעי. הקלינאים מתמחים בטיפול אבל לא במחקר.

חוקרים טוענים שהעדויות על זיכרונות מודחקים הן קליניות [בוריס נמץ, אליעזר ויצטום, משה קוטלר, תיסמונת הזיכרון המדומה-תמונת מצב עדכנית, הרפואה, כרך 141, חוברת ח', ע' 726, אליעזר ויצטום, יעקב מרגולין- זיכרונות מודחקים של טראומה נפשית בראי המשפט: בין פסיכיאטריה למשפט רפואה ומשפט 44, ע' 105]

כך אומר יונתן גושן בראיון עימו:

הם יגידו שאני לא ראיתי בחיים קורבן של טראומה, בזמן שהם ראו בקליניקה מאות. יגידו שאני לא יכול לקחת חלק בדיון הזה כי אני יושב במגדל השן שלי, באקדמיה, במשרד קר ומנוכר, ולא מבוסס בבוץ של נפגעי תקיפה מינית. אבל מעצם היותי פסיכולוג-חוקר, שמרץ ניסויים בנושא כבר עשרות שנים ומנתח מחקרים, אני גם יודע שדפוס מסוים יכול להיות תולדה של המון תהליכים ואירועים שאינם קשורים בטראומה. ישנם מנגנונים אחרים שיכולים לייצר אותם תסמינים. נניח שאתה מומחה לעורבים, זה מה שאתה עושה כל חיךך, ואתה יודע שעורבות משמעותה להיות ציפור שחורה. פעם אחת במסגרת התצפיות האינסופיות שלך אתה רואה ציפור שחורה - האם אתה יכול להסיק שזה עורב? התשובה היא לא. הכשל הוא לוגי. לא רק עורבות מייצרת ציפורים

שחורות:

[יעל פרוינד-אברהם, מומחה: כך ניתן לשתול זיכרונות במוח האדם, מקור ראשון, 31.10.2014]

לנוכח הפולמוס העכשווי ופסק הדין הארוך והמפורט, הפער מתחדד במלוא עוצמתו. מדוע מנסים חוקרי הזיכרון והקוגניציה לחבר בכח בין תחום מחקרים לבין שדה שונה כל כך? חקר הזיכרון הוא תחום מעניין וחשוב מאין כמותו אולם אין דומים תהליכי זיכרון במצבים נורמטיביים לתהליכי זיכרון בתחום הטראומה.

[איילת וידר-כהן, בעקבות הזמן האבוד פסיכולוגיה עברית, 19.11.2014]

מעבר לכך, ראוי שהציבור הרחב ידע, כי רוב החותמים על גילוי הדעת של 47 האקדמאים אינם בעלי מומחיות בפוסט טראומה בכלל ורובם הגדול לא מומחה בתחום טראומטיזציה מפגיעות מיניות. מן הראוי לציין, כי רוב רובן של פגיעות מיניות מתאפיינות ברמה הקלינית בשברי זיכרון, חוויות שהינן כמו חיצוניות לקורבן, תחושות ניתוק ושכחה. כל אלה, מהווים אתגר לפסיכולוג בבואו לטפל בנפגע תקיפה מינית, מתוך רגישות וכבוד לחוויותיו.

[גילוי דעת של פסיכולוגים כתגובה לגילוי הדעת של 47 האקדמאים בסוגיית הזיכרון המודחק, פסיכולוגיה עברית, 31.10.2014]

חותמי העצומה 47 חותמים, יש שם חתן פרס נובל לכלכלה מומחה לחקר הדתות...

[הרצאתו של אלי זומר בכנס "הפוליטיקה של החלום" האגודה הסוציולוגית הישראלית המחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, אוניברסיטת בר אילן דיון בפגיעה מינית במשפחה בעקבות פסק דין בני שמואל]

דומני שאין בישראל ולו פסיכולוג קוגניטיבי אחד (חקר הזיכרון הוא בתחום זה) שיחלוק על הנאמר בגילוי הדעת.

לא מפתיע שהמומחים של התביעה באים מהתחום הקליני. קיים הבדל בין פסיכולוגים קליניים לפסיכולוגים אקדמיים באשר למה שהם מוכנים לקבל כראיות, ומה רף ההוכחה שהם דורשים. גם בבתי משפט מייחסים משקל שונה לראיות שונות, ויש סטנדרטים שונים של הוכחה בסוגים שונים של משפט. מדענים, כמו שופטים במשפט פלילי, נוטים לחומרה יותר מאשר קלינאים. הם דורשים ראיות אובייקטיביות, ניתנות לשחזור, ומשכנעות מעבר לספק סביר. קלינאים מוכנים להשתכנע גם מראיות רכות יותר, אנקדוטליות, שניתנות לפרשנות אלטרנטיבית. הם רואים בקליניקה שלהם מקרים מטלטלים, שכמותם קשה לראות במעבדת המחקר, ושהינם משכנעים מאוד. שכנוע ישיר ומיידי שכזה קשה להדוף בטיעונים סטטיסטיים ומתודולוגיים. השיפתם זו למקרי קיצוץ מקשה עליהם לרדת לחקר האמת, ולא להיפך.

[מיה בר הלל, כן לחשוד בהרשעה על בסיס חלום, הארץ, 28.10.2014]

אין אנשי אקדמיה מדענים שהן חוקרי זיכרון שטוענים שיש הדחקה

[תמלול ראיון יונתן גושן-גודשטיין עם דן מרגלית, ערב חדש, 16.9.2014]

חשוב לזכור כי מומחי התביעה במשפט נבדלו ממומחי ההגנה בהיבט חשוב אחד: הם מתמחים בטיפול, לא במחקר. תפקידם הוא להביא מזור לנפשם של סובלים, לא לרדת לחקר העובדות. בכך הם נבדלים משופטים וממדענים, ומשום כך חייבים השופטים להאזין למדענים, לא למטפלים

[יורם שחר, לשקול שוב הרשעה על בסיס חלום, הארץ 28.9.3014]

לצורך ההכרעה המשפטית, אין צורך להכריע בוויכוח בין מטפלים המאמינים בקיום התופעה לחוקרים המראים שאין לה אישוש מדעי.

[אורן גזל-אייל, זיכרון גורלי, המקום הכי חם בגיהנום, 1.10.2014]

המחלוקת אינה רק בין חוקרים לקלינאים אלא גם בין חוקרים לחוקרים

הצגת המחלוקת כאילו מדובר במחלוקת בין חוקרים-מדענים מצד אחד לבין קלינאים-מטפלים מצד שני גם לא מדויקת. המחלוקת היא גם בתוך קבוצת המדענים-החוקרים עצמה, בין חוקרים שתחום מומחיותם הוא פוסט טראומה, נפגעי התעללות מינית וזיכרון טראומטי לבין חוקרים שתחום התמחותם הוא פסיכולוגיה קוגניטיבית וזיכרון רגיל ונורמאלי.

החוקרים שבישראל טענו נגד הזיכרון המודחק הם חוקרי פסיכולוגיה קוגניטיבית וזיכרון רגיל ואין להם מומחיות בחקר הטראומה והפגיעה המינית: יונתן גושן-גודשטיין, מיה בר הלל, דוד נבון תחום מומחיותם אינו חקר הטראומה והפגיעה המינית או גילוי עריות. לעומת זאת יש חוקרים שתחום מומחיותם הוא נפגעי פוסט טראומה וגילוי עריות ולגבי הקבוצה הזאת טוען זומר ששם יש קונצנזוס מדעי ונקבע חד משמעית במדע: יש זיכרונות מודחקים, יש אמנזיה דיסוציאטיבית. החוקרים השוללים קביעה זו אינם חוקרים בתחום המומחיות הרלבנטי. אלי זומר עצמו הוא חוקר המתמחה בטראומה.

לכן, הצגת המחלוקת כאילו מצד אחד יש מדענים ומצד שני יש לא-מדענים שרק מטפלים אבל לא חוקרים, היא לא הצגה מדויקת.

אליזבט לופטוס היא חוקרת אבל היא חוקרת של זיכרון רגיל היא אינה חוקרת טראומה ולא מתמחה בזיכרון טראומטי לא בדיסוציאציה.

כאשר מדברים על חוקרים אז המילה "חוקרים" היא כללית מדי כי צריך לשאול, חוקרים למה? לאיזה תחום התמחות במחקר? חקר הזיכרון הרגיל זה תחום מחקר אחד, חקר הזיכרון הטראומטי הוא תחום מחקר שני וכן חקר הטראומה וחקר הדיסוציאציה. תחום מחקר הזיכרון הרגיל אינו עוסק בפסיכופתולוגיה ולא בהפרעות נשיות אלא בתופעות נורמאליות של הקוגניציה והזיכרון. אבל קוגניציה נורמאלית וזיכרון נורמאלי אינו התחום הרלבנטי לנושא שלנו שהוא חלק מתופעת הפסיכופתולוגיה והפסיכיאטריה: פוסט טראומה ודיסוציאציה. לכן, כאשר טוענים ש "חוקרים" מחזיקים בעמדה נגד הזיכרונות המודחקים צריך להבין שאלה לא חוקרים בתחום המומחיות הרלבנטי.

מצד שני אין זה נכון ש "מטפלים וקלינאים" הם אלה שתומכים בקיומם של זיכרונות מודחקים. אלי זומר טוען שבקרב **חוקרי טראומה** יש קונצנזוס לגבי זיכרונות מודחקים וזה כן התחום הרלבנטי מבחינה מחקרית-מדעית.

בהזמנה לכנס "זיכרונות מודחקים בין מדע משפט לחברה" שנערך במרכז הבין תחומי נכתב שמצד אחד "**אנשי מקצוע מתחום הפסיכולוגיה...מדענים מתחום חקר המוח** יצאו כנגד ההסתמכות על הזיכרון המודחק כראיה קבילה בבית המשפט בטענה כי אין ביסוס מחקרי לאמיתותה של תופעת הזיכרון המודחק. מנגד טענו **מטפלים** בהסתמכם על ניסיון קליני, כי הדחקת זיכרון היא לא רק אפשרית אלא תוצר מובהק של חוויה טראומטית".

בתגובה לכך טען אלי זומר כי זו טעות להציג שני מחנות בצורה כזאת. ראשית, בקרב 47 החותמים על גילוי הדעת נגד זיכרון מודחק מעט מאוד אם בכלל היו מחקר המוח. הם היו מפסיכולוגיה קוגניטיבית [גם כלכלה התנהגותית, חקר הדתות] אבל לא או כמעט ולא מחקר המוח.

מצד שני גם "מטפלים" זו שגיאה 105 **מחוקרי הטראומה** המובילים בעולם מסטנפורד, הרווארד, גם קלינאים ידועי שם חתמו על גילוי דעת נתמך ראיות מדעיות שתומך בקבילות של זיכרון מודחק.

[אלי זומר, סרטון, הרצאה: זיכרונות מודחקים: בין מדע משפט לחברה], ביום עיון משותף של בתי הספר לפסיכולוגיה ומשפטים במרכז הבינתחומי בהרצליה]

קלינאים-מטפלים לעומת חוקרים

בנוסף, למחלוקת בין חוקרי זיכרון רגיל לא-פתולוגי לחוקרי זיכרון טראומטי המחלוקת היא גם בין חוקרי זיכרון רגיל ופסיכולוגיה קוגניטיבית לבין קלינאים ומטפלים. להלן אפרט את דעתי על הקונפליקט מהסוג הזה:

לופטוס מצטטת ביקורות כדלהלן:

referred to such anecdotes as "empirical observations lacking in scientific underpinnings"

"impressionistic case studies" and claimed that they could not be counted as "anything more than unconfirmed clinical speculations"

הטענה לעיל היא שלא מספיק חקרו את הממצאים והטענות לזכרונות מודחקים אלא קיבלו את הדיווחים כמו שהם. זו ביקורת ששמעו דיווחים של מטופלים שהעידו ששכחו אירוע דחק או טראומה ואחרי שנים נזכרו. החוקרים שמעו את הדיווחים רשמו וניתחו ולא עשו מעבר לזה. מה פירוש מעבר לזה? הם לא ביצעו ניסויים מבוקרים [עם קבוצות ביקורת] הם לא ניסו להתקדם במחקר למשל לבדוד ולנטרל משתנים נניח גיל, מין או משתנים שנראים רלבנטיים. ההתרשמות שלהם לא הייתה מבוקרת. זו הביקורת של חוקרים על קלינאים. הקלינאים טוענים שהחוקרים מעולם לא פגשו נפגעת גילוי עריות או התעללות מינית בילדות.

מצד שני הטענה של החוקרים היא שהפגישות הרבות שהקלינאים מתדהרים בהן לא מספיקות לממצא מדעי-מחקרי. רק לשמוע דיווחים ועדויות זה לא מספיק. זו בסך הכל התרשמות שאינה מבוקרת.

הקלינאים מתהדרים בניסיון קליני ובכך הם מנצלים קונוטציה חיובית למילה "ניסיון". אבל יש יותר מדי האדרה למילה "ניסיון". לפעמים ניסיון הוא קיבעון. אם משהו התנסה בהרבה אירועים אבל לא הפעיל בקרה על הניסיון שלו אז הוא עלול להסיק מסקנות שגויות מניסיונו. ניסיון יכול להיות רב כמותי אבל דל איכותי. ניסיון של אירועים רבים אבל כולם "בתוך הקופסה" ולא היה ניסיון לצאת מהקופסה ולבצע ניסויים מבוקרים על הניסיון הזה.

קשה לומר שהניסיון הוא לגמרי חסר ערך. יש ערך גם לניסיון כזה אבל ערך מוגבל. השאלה מה ניתן להסיק ממנו? יש הרבה דיווחים על זכרונות מודחקים. גם מבין החוקרים אף אחד לא שולל שבני אדם מדווחים שהם שכחו לאורך שנים אירועי דחק וטראומה ונזכרו אחרי שנים. זה לא במחלקת. המחלוקת היא האם הזכרונות האלה אותנטיים? האם הם זכרונות לאירועים שאכן התרחשו או שהם זכרונות כוזבים? מה התועלת בלפגוש המוני מטופלות ולשמוע את זכרונותיהן? הרי טענה מרכזית היא שהזיכרון יכול להיות זיכרון מושתל או כן, אך כוזב. המטופלת עצמה הרי לא תספר שהזיכרון הושתל. אין טעם לשאול אותה האם הזיכרון שלך הושתל? הרי זיכרון מושתל אינה טענה של מטופלים. זו טענה של חוקרים. אם היתה השתלה הפצינט לא ידע את זה ולא יבחין בזה. כל הטענה היא שהפצינטיים

"מאמינים" באותנטיות של הזיכרון ולכן אם הזכרונות מושתלים הפצינטים לא מודעים לזה ולא ידווחו את זה.

לכן, איזה ערך יש לטענה "פגשתי המוני פצינטים" יש לי ניסיון רב עם דיוחי זכרונות מודחקים" "החוקרים לא פגשו אפילו פצינטית אחת" כאשר עצם הפגישות ועצם הדיווחים לא מועילים להסיק מסקנה שלא הייתה השתלת זיכרון.

כלומר, מידע על השתלת זכרונות לא יבוא ממקור של דיווחים ועדויות המטופלים עצמם. הדרישה לדבר עם פצינטים לפגוש אותם מניחה שמקור אינפורמציה רלבנטי יגיע מהם. אבל זו הנחה לא נכונה ככל שמדובר בטענה להשתלת זכרונות.

מצד שני חוקרים חייבים לפגוש מטופלים על מנת להגיע למסקנות מחקריות על מטופלים. לא מספיק שחוקר יעסוק במחקרים על זיכרון [ליתר דיוק: מחקרים על זיכרונות טראומטיים או בעלי אמנזיה דיסוציאטיבית] ולא יעסוק בהדחקה ולא בפוסט טראומה. החוקר צריך לעסוק בהדחקה ופוסט טראומה או אמנזיה דיסוציאטיבית ולכן עליו לפגוש מטופלות ולכן ניסיון עם מטופלות הוא חיוני אבל השאלה איזה ניסיון. לא מספיק ניסיון של הקשבה רישום ותיעוד וניתוח אלא ניסיון ניסויי. לא לקבל דיווחים ועדויות as is בתור שכאלה אלא לבקר מחקרית ולבדוק את הדיווחים.

חוקרים לא חייבים לפגוש מטופלים על מנת לטעון טענות על זכרון באופן כללי שלא בהקשר פתולוגי. זיכרון נורמאלי. חוקרים יכולים לחקור הדחקה על נחקרים רגילים ללא הפרעת דחק הפוסט טראומטית. אבל אם הם רוצים לטעון טענה על זיכרונות של פוסט טראומטיים אז הם חייבים לפגוש מטופלים אחרת הם לא מכירים ולא בודקים את מושא המחקר שלהם עליהם הם מתיימרים לטעון לממצאים. יכול חוקר לכתוב מאמר על בסיס מחקרים של אחרים ולא שהוא חקר בעצמו ואז מדובר במאמר הסוקר מחקרים של אחרים ולא מחקר משלו. זה לגיטימי ובלבד שלא יטען שזה מחקר עצמאי שלו.

גם טענות על השתלת זכרונות אצל פוסט טראומטיים מחייבים להיפגש עם מטופלים. צריך לשמוע מהם על מה שקרה בפגישות הטיפוליות מה אמר להם המטפל שאולי יש לו רלבנטיות להשתלה, אי אפשר לטעון להשתלה ללא פגישות עם מטופלים.

החלוקה בין קלינאים לחוקרים היא לא חלוקה ממצה. יש קטגוריה שלישית והיא של חוקרים-קלינאים. חוקרים שהם גם קלינאים וגם רואים מטופלים.

אין זה נכון שכל 47 החתומים על גילוי הדעת הם חסרי ניסיון קליני. עדנה פואה היא גם חוקרת וגם קלינאית. הקטגוריה חוקר-מטפל אפילו הייתה מבין החתומים על גילוי הדעת.

ביקורת על מומחיותם והכשרתם של 47 החתומים על גילוי הדעת לגבי נושא גילוי הדעת, כתבו זומר זליגמן:

באקדמיה נהוג שחוקרים מעריכים רק עבודות בתחום מומחיותם. כך למשל, לא ישפטו מומחים בתחום המחקר והטיפול בקורבנות גילוי עריות מאמר מדעי בתחום קבלת החלטות או מחקרי זיכרון במעבדה, ולהיפך: לא ישפטו חוות דעת בנושא של טראומה כרונית ודיסוציאציה אנשים שזו לא התמחותם. להווה ידוע כי אין כל קשר בין זיכרון למילים, תמונות או סיפורים הנבדקים בניסויי מעבדה באוניברסיטה על סטודנטים מתנדבים לבין זיכרונות של טראומות ילדות ממושכות, ולכן, מדובר בשני תחומי מומחיות נפרדים.

[אלי זומר וצביה זליגמן- תגובה לגילוי הדעת של חוקרי המוח והזיכרון נגד הרשעת האב באונס על בסיס זיכרון מודחק]

מעבר לכך, ראוי שהציבור הרחב ידע, כי רוב החותמים על גילוי הדעת של 47 האקדמאים אינם בעלי מומחיות בפוסט טראומה בכלל ורובם הגדול לא מומחה בתחום טראומטיזציה מפגיעות מיניות.

[גילוי דעת של פסיכולוגים כתגובה לגילוי הדעת של 47 האקדמאים בסוגיית הזיכרון המודחק, פסיכולוגיה עברית, 31.10.2014]

"רובם" אבל לא "כולם". עדנה פואה היא מומחית בפוסט טראומה.

פרטים אינדיבידואלים על מצדדי זיכרונות מודחקים בישראל שהם חוקרים

במקום אחר ברשת האינטרנט קראתי גולש שמרבה לכתוב בבלוג של על הנושא הזה שאלי זומר אינו חוקר.

ראשית בהקשר שבו הוא טען את הטענה, זו טענת אד הומינם [argumentum ad hominem] מובהקת כלומר טענה לגופו של אדם היות וגולשת הציגה את טיעוניה ובמקום להשיב לטענה לגופו של עניין הוא טען שהוא לא חוקר.

זו טענה לא עניינית כי ממה נפשך, אם הוא לא חוקר אבל צודק אז מה זה משנה שהוא לא חוקר? אם הוא חוקר וטועה מה זה משנה שהוא חוקר? הדיון אינו על השאלה מי חוקר ומי לא חוקר אלא מי צודק ומי לא צודק. אגב גם הגולש לפי דיווחו על עצמו אינו חוקר שמתמחה בזיכרונות מודחקים לא בזיכרונות טראומטיים לא בדיסוציאציה לא בזיכרונות בכלל אפילו לא רגילים. אז אם כך אפשר גם באותו זלזול בדיוק להתייחס לפוסטים שלו-הזה לא התחום שלו וסוף פסוק.

כמו כן, אם הוא לא חוקר אבל מסתמך על מחקרים מצטט אותם ומציג אסמכתאות ורשימה ביבליוגרפית מאיפה הוא לקח את הדברים שלו אז מה זה משנה אם קוראים את הדברים ישירות מהמחקר או קוראים את הלא-חוקר שחוזר על הממצאים? הרי אפשר לקחת את האסמכתאות שלו ולקרוא אותן במקור ואז לבדוק את דבריו ואז כבר הדבר הזה יהיה כן לקרוא מחקר.

שנית, זו טענת בורות מובהקת כי אלי זומר הוא כן חוקר. את זה ניתן היה לברר בחיפוש קצר מאוד ברשת האינטרנט ובגוגל. איך אדם שמתיימר להבנה מדעית לא בודק בדיקה פשוטה כזאת לפני שהוא אומר משהו על אדם שהוא לא מכיר?

אלי זומר הוא חוקר שטוען לקיומם של זיכרונות מודחקים-משוחזרים. הוא גם מטפל-קלינאי וגם חוקר. פרופסור מן המניין באוניברסיטת חיפה.

נניח שהוא לא היה חוקר גם אז הדבר לא פוסל את הדברים שהוא כותב רק מעצם זה שהוא לא חוקר. גם אם הוא היה רק קלינאי השאלה האם הוא צודק הוא טועה מוכרעת לא לפי התואר שלו ותחום עיסוקו אלא לפי טענותיו וטיעונו לגופו של עניין *argumentum in rem* על פי הביסוסים שלו, הנימוקים שלו, הטעמים [reasons] שלו הצידוקים שלו, הראיות והממצאים שהוא מציג.

גם אם כותב מישהו שאינו חוקר הוא עדיין יכול להסתמך על מחקרים שחוקרים אחרים ביצעו. מה זה משנה אם הדברים נחקרו ע"י המחבר באופן אישי או שהוא מציג מחקרים שחוקרים אחרים ביצעו? הרי הממצא אם הוא נכון לא הופך ללא נכון רק כי לא-חוקר הציג את הממצא. טענה שגויה לא הופכת לנכונה רק בגלל שהחוקר אישית כתב את הדברים. טענה נכונה לא הופכת לשגויה רק כי לא-חוקר הציג אותה. גם לא-חוקר יכול להציג ממצאים של חוקרים ומסקנות שלהם, הוא יכול להציג רשימה ביבליוגרפית ואסמכתאות של מחקרים עליהם הוא הסתמך להראות את האסמכתאות שלו לגבי כל טענה.

אגב, אותו גולש עושה את מה שהוא חושב שאחרים עושים לא בסדר. הוא עצמו לא מומחה בתחום אבל מציג אסמכתאות. אז אם מותר לו וזה בסדר למה ללא-חוקרים אחרים אסור או שאין להסיק תובנות מהם?

שאלה נוספת היא גם מה פירוש חוקר? אפשר לדבר על מחקר במובן מצומצם או רחב. במובן צר מחקר הוא רק מחקר אמפירי אבל במובנים רחבים יותר, יש גם מחקר משפטי למרות שהוא לא אמפירי. במובן רחב גם אדם שכותב סקירה על מצב המחקר מבצע מחקר למרות שהוא לא יזם מחקר אמפירי משלו. השאלה היא למה לפסול כל מי שלא ביצע מחקר אמפירי? למה לפסול מישהו שרק כתב סקירה על מצב המחקר אם הוא עשה זאת היטב ללא פגם? גם אם הוא לא ביצע מחקר בעצמו הוא הציג מחקרים שאחרים ביצעו? האם כאשר מישהו מציג מחקרים שאחרים ביצעו הופך את המחקר לפסול רק בגלל שמי שמציג לא חקר בעצמו? זה מופרך.

גם מי שאינו חוקר אמפירי אבל הוא איש אקדמיה שמפרסם בכתבי עת אקדמיים הוא עדיין אדם שפעילותו האקדמית מחייבת אותו לגישה ביקורתית, רציונאלית, ריגורוזית ולאחריות על מה שהוא כותב. לאקדמיות יש יתרון גם כשלא מדובר במחקר אמפירי חדש אלא רק בסקירה על מצב המחקר. כמו כן, אם המאמר התקבל בכתב עת אקדמי אז עובדה שהעורכים של הז'ורנל האקדמי העבירו אותו שיפוט מוצלח וחשבו שהוא ראוי לפרסום.

יש עוד חוקרים בישראל התומכים בזיכרונות מודחקים:

בוריס נמץ הוא חוקר וטען במאמר משותף שכתב שיש ראיות לזיכרונות מודחקים

אליעזר ויצטום הוא חוקר, פרופסור מן המניין באוניברסיטת בן גוריון כתב מאמרים משותפים בהם נטען שיש תמיכה אמפירית בזיכרונות מודחקים.

משה קוטלר הוא חוקר פרופסור מן המניין באוניברסיטאות בן גוריון ותל אביב סגן דיקן בבית הספר לרפואה באוניברסיטת תל אביב. כתב מאמר משותף בו נטען שיש ראיות אמפיריות לזיכרונות מודחקים.

זיכרונות כוזבים לגבי פרטי גילוי העריות להבדיל מעצם האירוע

הטיעון בפוסט זה התמקד בנדירותו של הזיכרון הכוזב לגבי עצם ההתרחשות של גילוי העריות או התעללות מינית בילדות.

אולם הטיעון הזה לא חל על מצב בו הזיכרון על גילוי העריות או התעללות המינית בילדות הוא נכון לגבי עצם האירועים אך כוזב בפרטים שלהם. לגבי טעויות בפרטים כאן אפשרי וסביר שיהיו עיוותי זיכרון כמו בכל זיכרון שהוא. כאן אין מניעה הגיונית להשתלט זיכרון. כאן אפשרי שמידע מאוחר יתערבב עם המידע המקורי או יחליף חלק מפרטי המידע המקורי.

ההבחנה החשובה הי בין מצב בו כל הסיפור של גילוי העריות הוא מומצא ועולה יש מאין לבין מצב שבו הסיפור ביסודו אמת אבל יש תוספת פרטים.

אפשרות סבירה היא שאדם ישלים פרטים מעצמו שלא היו במציאות על סיפור שביסודו היה במציאות. זה נקרא השלמת פערים בזיכרון או השלמת חללי זיכרון. לתופעה זו יש שם "קונפבולציה" [confabulation]. זו תופעה שבה אדם לא זוכר את כל הפרטים אלא רק את חלקם ואת הפערים הוא משלים לא מתוך הזכירה אלא ממה שנראה לו הגיוני, מה שנראה לו סביר, מה שסיפרו לו והוא זוכר את מה שסיפרו לו אבל מייחס את זה לזיכרון האירוע המקורי, כלומר יש ערבוביה של זיכרון האירוע המקורי יחד עם הבניית זיכרון שילוב של מקורות: מקור חיצוני-האירוע הזכור ומקור פנימי-מה שחושב האדם מתוך עצמו. השלמת הפערים אינה מכוונת ומודעת. היא לא שקר, לא מרמה ולא הונאה אלא אם כבר הונאה עצמית. האדם באמת מאמין בכנות ובתום לב שהפערים שהוא השלים הם חלק ממה שהוא זוכר ולא מודע שהוא השלים אותם מתוך עצמו. השלמה היא פעולה אוטומטית בהיסח הדעת.

יכול להיות שספר [או סרט, או סיפורים של אחרים, או תוכנית טלביזיה] יהוו מקור להשלמת אירוע זכור ויתווספו לזיכרון המקורי. אבל בעייתי שאירוע כמו גילוי עריות כולו יומצא יש מאין ועוד יותר בעייתי שמקור ההמצאה של כל האירוע יהיה רק מקריאת ספר.

באופן טבעי אין ביכולתנו לזכור את כל הפרטים שאליהם אנו נחשפים ולכן אנו משלימים באופן אינטואיטיבי ואוטומטי פערים ופרטים חסרים. כך חלה הקשחה של הזיכרון הכוללת שכנוע עצמי באמיתות הפרטים וביטחון בנכונותם.

[עציוני, בעקבות ע"פ, שם, ע' 493]

גם אם מדובר באירועים שארעו במציאות ייתכן שהפרטים עברו שינוי ועיוות. זיכרונות מטבעם נחלשים עם הזמן, שאלות מנחות או הנחות יכולות להשפיע, יש השלמת פרטים חסרים על אף מידת הודאות בקיומו של פרט זה או אחר

[עציוני, בעקבות ע"פ, שם, ע' 494]

מה שאפשרי שהיה גילוי עריות ועליו מוסיפים פרטים שלא היו וייתכן שהפרטים שמוסיפים מחמירים את האירוע מעבר למה שהיה באמת אבל האירוע ביסודו היה. אולי ההחמרה הכוזבת תתבטא במספר הפעמים שזה קרה.

ההדרגתיות של הבניית הזיכרון כמקור לסילוף הזיכרון

התומכים בקיומה של תסמונת הזיכרון השגוי טוענים שזיכרונות הנוצרים בהדרגה הם מסולפים. ההליך ההדרגתי מאפשר להוסיף פירוט לזיכרונות הנבנים ולחזק את האמונה שהאירועים קרו.

[עציוני, בעקבות ע"פ, שם, ע' 504]

לדעתי יש להבחין בין הבניית זיכרון כוזב של עצם האירוע לעומת הבנייה כאשר האירוע אכן התרחש והזיכרון הכוזב הוא רק לגבי הפרטים של הזיכרון.

לגבי עצם האירוע, גם כאן חל הטיעון שככל שמדובר בגילוי עריות מעטים המקרים בהם בני אדם יהיו מוכנים להגיע למסקנה שהורה שלהם ביצע בהם גילוי עריות אם אין להם זיכרון מהדבר הזה. המסקנה הזאת גורלית באופן שלילי לעולמו של האדם ליחסיו עם ההורה, להכתמה של עצמו ולא בכזאת קלות מגיעים למסקנה כזאת.

כמו כן, אישה שאין לה זיכרון של גילוי עריות גם אם הזיכרון שלה יובנה באופן הדרגתי, יש לה מוטיבציה לא לזכור דבר כזה ולכן לדחות את ניסיון ההשתלה. להכרה בכך שאבא שלי אנס אותי, יש משמעות רגשית שלילית עצומה, שבר בחיי האדם, שבר בחיי המשפחה, ביחסים הראשוניים עם האבא, קרוב משפחה מדרגה ראשונה. עם האבא יש יחסים ביולוגיים-אבולוציוניים של התקשרות attachment. ודאי זה המצב כאשר המטופלת מלכתחילה ביחסים טובים עם אביה ואוהבת אותו. אבל כאמור, אפילו אם היחסים לא טובים, יש רתיעה לעלות למדרגה של נקמה כזאת עד כדי כך שהיא תטפול האשמת שווא על גילוי עריות. כמו כן אם היא מגיעה למסקנה שעברה גילוי עריות היא מרגישה מוכתמת.

כמו כן, לא סביר שהיא תחשוב שהיא לא זוכרת גילוי עריות שנמשך זמן רב.

אולם הטיעון הזה לא חל על מצב בו הזיכרון על גילוי העריות או התעללות המינית בילדות הוא נכון לגבי עצם האירועים אך כוזב בפרטים שלהם. לגבי טעויות בפרטים כאן אפשרי וסביר שיהיו עיוותי זיכרון כמו בכל זיכרון שהוא. כאן אין מניעה הגיונית להשתלה זיכרון. כאן אפשרי שמידע מאוחר יתערבב עם המידע המקורי או יחליף חלק מפרטי המידע המקורי.

ההבחנה החשובה הי בין מצב בו כל הסיפור של גילוי העריות הוא מומצא ועולה יש מאין לבין מצב שבו הסיפור ביסודו אמת אבל יש תוספת פרטים.

אפשרות סבירה היא שאדם ישלים פרטים מעצמו שלא היו במציאות על סיפור שביסודו היה במציאות. זה נקרא השלמת פערים בזיכרון או השלמת חללי זיכרון. לתופעה זו יש שם "קונפבולציה" [confabulation]. זו תופעה שבה אדם לא זוכר את כל הפרטים אלא רק את חלקם ואת הפערים הוא משלים לא מתוך הזכירה אלא ממה שנראה לו הגיוני, מה שנראה לו סביר, מה שסיפרו לו והוא זוכר את מה שסיפרו לו אבל מייחס את זה לזיכרון האירוע המקורי, כלומר יש ערבוביה של זיכרון האירוע המקורי יחד עם הבניית זיכרון שילוב של מקורות: מקור חיצוני-האירוע הזכור ומקור פנימי-מה שחושב האדם מתוך עצמו. השלמת הפערים אינה מכוונת ומודעת. היא לא שקר, לא מרמה ולא הונאה אלא אם כבר הונאה עצמית, האדם באמת מאמין בכנות ובתום לב שהפערים שהוא השלים הם חלק ממה שהוא זוכר ולא מודע שהוא השלים אותם מתוך עצמו. השלמה היא פעולה אוטומטית בהיסח הדעת.

יכול להיות שספר [או סרט, או סיפורים של אחרים, או תוכנית טלביזיה] יהוו מקור להשלמת אירוע זכור ויתווספו לזיכרון המקורי. אבל בעייתי שאירוע כמו גילוי עריות כולו יומצא יש מאין ועוד יותר בעייתי שמקור ההמצאה של כל האירוע יהיה רק מקריאת ספר.

באופן טבעי אין ביכולתנו לזכור את כל הפרטים שאליהם אנו נחשפים ולכן אנו משלימים באופן אינטואיטיבי ואוטומטי פערים ופרטים חסרים. כך חלה הקשחה של הזיכרון הכוללת שכנוע עצמי באמיתות הפרטים וביטחון בנכונותם.

[עציוני, בעקבות ע"פ, שם, ע' 493]

גם אם מדובר באירועים שארעו במציאות ייתכן שהפרטים עברו שינוי ועיוות. זיכרונות מטבעם נחלשים עם הזמן, שאלות מנחות או הנחות יכולות להשפיע. יש השלמת פרטים חסרים על אף מידת הודאות בקיומו של פרט זה או אחר

[עציוני, בעקבות ע"פ, שם, ע' 494]

מה שאפשרי שהיה גילוי עריות ועליו מוסיפים פרטים שלא היו וייתכן שהפרטים שמוסיפים מחמירים את האירוע מעבר למה שהיה באמת אבל האירוע ביסודו היה. אולי החמרה הכוזבת תתבטא במספר הפעמים שזה קרה.

האנלוגיה בין זיכרונות לסיוטים

רובינסון טוען שכמעט לכל אחד יש סיוטים ואף אחד לא חושב שסיוטים הם המציאות. מכאן שאפשרי שתכנים יעלו לתודעה אבל התכנים לא יהיו מציאותיים. למשל, חלומות, סיוטים. כפי שסיוט הוא דוגמא לתוכן שאינו מציאותי כך גם זיכרון יכול להיות לא מציאותי.

B.A. Robinson, RECOVERED MEMORY THERAPY (RMT)

TECHNIQUES USED IN RMT

לדעתי, זה נכון שתכנים שעולים לתודעה יכולים להיות לא מציאותיים כמו סיוטים אבל השימוש בדוגמת הסיוט הוא תמוה בשל הריחוק של הדוגמא. אין צורך להזדקק לאנלוגיה של סיוטים פשוט אפשר לטעון שלפעמים זיכרונות הם שגויים. סיוטים זו דוגמא רחוקה מזכרונות כי השוני הוא מדי גדול. סיוטים אף פעם לא מציאותיים אבל זיכרון יכול להיות נכון ומציאותי. סיוטים מתרחשים בשינה וזיכרון מתרחש בערות.

הסיכוי שחולמת לא תבחין בין חלום למציאות ותחשוב שתוכן החלום הוא המציאות, שואף לאפס. בני אדם מבחינים בין חלום למציאות.

יכול להיות דבר אחר שהחולמת תחשוב בעקבות החלום שהחלום מרמז, או מהוה אינדיקציה לאירוע שהיה במציאות מהסוג שהופיע בחלום. שהסיבה לחלום היא אירוע שהיה במציאות.

מחשבה כזאת היא סבירה. סביר שמי שתחלום שמישהו מוכר לה ביצע בה גילוי עריות שהחלום הוא אינדיקטור שאתו מישהו באמת ביצע בה גילוי עריות. לא בהכרח היא תחשוב כך אבל זאת אפשרות סבירה שכן. זה לא בלתי סביר שהיא תעשה קישור בין תוכן החלום למציאות היות ובני אדם מייחסים משמעות לחלומות. בתרבות שלנו בני אדם לא רואים בחלומות דבר שלא קשור עם מציאות חייהם. לרבים יש הנחה שתוכן החלום קשור למציאות חייהם ולכן קישורים בין תוכן חלומות למציאות חיי החולם סביר שלפעמים [אם כי לא תמיד] ייעשו ע"י החולמת.

לכן, דברי רובינסון שסיוטים אינם מציאותיים הם נכונים אבל לא בזה מתמצה העניין. מכך שסיוטים אינם מציאותיים לא נובע שסיוטים הם לא אינדיקציה לאירוע אמיתי. הסיוט עצמו אינו אמיתי כי הוא חלום אבל מכך שהוא לא אמיתי לא נובע שהוא לא סימן לאירוע אמיתי שדומה לאירוע שבחלום.

ביקורת על שימוש בשאלונים במחקרים

גולש בדיון במקום אחר טען בין שאר טענותיו נגד מחקרים התומכים בזיכרון מודחק שמחקרים אלה משתמשים בשאלונים ואילו היום יש נטייה הולכת וגדלה במחקר לא להשתמש בשאלונים.

מומחה ששוחתי איתו טען שאין זה נכון שיש מגמה במחקר לא להסתמך על שאלונים.

הטענה כל כך בלתי סבירה באופן עניני. איך אפשר בפסיכולוגיה, פסיכופתולוגיה ופסיכיאטריה לא להסתמך על דיווחים עצמיים? לגבי הפרעות נפשיות אין לנו יכולת לעשות בדיקה גופנית ביולוגית ולקבוע על מצבו של האדם לרבות הפרעות נפשיות. אין בדיקה פיזיולוגית, אנטומית, נוירולוגית [עצבית] שיכולה לבוא במקום הדיווח של הפציינט. נניח שרוצים לעשות מחקר על דיכאוניים או חרדתיים איך אפשר לקבוע למי יש דיכאון או חרדה ללא דיווח עצמי? אין בדיקה גופנית שמראה דיכאון או חרדה.

הטענה כל כך אבסורדית אפילו ברפואה לא-פסיכיאטרית אין מנוס בדיווח סובייקטיבי. חולה מגיע לביקור רופא אז הפציינט לא אומר "הנה אני פה תבדוק אותי" אלא קודם כל הרופא שומע את תלונות החולה הדיווח העצמי שלו נניח "כואבת לי הבטן" ואחרי טיפול הרופא ירצה לדעת האם עדיין כואבת הבטן. אם כך ברפואה לא פסיכיאטרית ששם יש בדיקות גופניות לאבחון מחלות אז קל וחומר בפסיכיאטריה ופסיכופתולוגיה ששם בכלל אין בדיקות גופניות.

טענה שאין תיעוד לזיכרונות מודחקים לפני שנת 1800

חלק מהביקורת על תיאוריית הזיכרונות המודחקים נעוצה בכך שאין לתופעה שום רישום או תיעוד לפני שנת 1800. המבקרים גורסים שממצא זה מצביע על כך שאמנזיה דיסוציאטיבית היא תסמונת תלוית תרבות ומכנים אותה "סימפטום פסיאודו-ניורולוגי". לשיטתם, הגורמים שהביאו למיצוק תופעת הזיכרון המודחק במאה העשרים הם עליית הפסיכואנליזה (ותיאוריית התת מודע) והוליווד.

[טל רגב, ליאורה ארזי, מה בין הרשות המוחקת לרשות השופטת בהכרעות בדבר קבילות ראיות? דיון בעקבות ע"פ 28559 העוסק בקבילותם של זיכרונות מודחקים הארת דין ו (1), ע' 42, הערה 20]

[הדברים נאמרו מפי עד מומחה ד"ר Spiegel בפסק הדין: (Franklin v. Duncan, 884 F. Supp. 1435 (N.D.Cal.1995))]

לגבי היעדר תיעוד על זיכרון מודחק לפני 1800: אם המושג לא היה קיים אז הדבר יכול להסביר למה לא תארו את התופעה. לא היה מושג להשתמש בו. לגבי סיפורי גילוי עריות אז בתקופה ההיא בכלל סיפורים על מין לא היו מקובלים. סיפורי המרקיז דה סאד היו חריגים והוא גם נכלא בעקבות זאת. בתקופה ההיא לא היה מקובל לדווח דיווחים מיניים ודאי לא כאלה שקיבלו פרסום ודאי לא ע"י נשים. לכן, יש כאן השפעה תרבותית במובן זה שהלגיטימציה לדווח דיווחים מיניים ומעמד המין בתרבות הכללית קשור לשאלת הפרסום של זיכרונות מודחקים על גילוי עריות. התרבות קשורה ללגיטימציה לדווח על זה לקיים שיח על זה לפרסם על זה. אבל זה לא שהתרבות גורמת לבני אדם לזכור זכרונות כוזבים או מושגים כלומר שלפני 1800 התופעה לא הייתה קיימת כי לא היו זיכרונות מודחקים ורק אחרי 1800 אנשים התחילו להאמין בטעות שיש להם זיכרונות מודחקים בהשפעת התרבות.

האם עלילה של גילוי עריות או זיכרון כוזב בכל זאת אפשריים?

האפשרות של שקר והאשמת שווא בהתעללות מינית או גילוי עריות היא קטנה אבל לא בלתי אפשרית. אי אפשר לומר שזה דבר שלא יכול לקרות בכלל אף פעם בשום מצב אפילו לא במקרים נדירים. עובדה שיש מקרים שכן רוצח את אביו. אם יש מצבים קיצוניים שכן רוצח את הוריו מקל וחומר שייטכנו מצבים שבת תעליל על אביה. מצבי השנאה הקיצוניים יכולים להתקיים ולא ניתן לומר שאף אדם לא יכול להגיע אליהם בכל מצב.

גם האפשרות של טעות או עדות כוזבת וכנה או השתלת זיכרון היא אפשרות רחוקה לרוב לא קיימת. אבל לא ניתן לומר שהיא בלתי אפשרית. לא ניתן לומר שדבר כזה לא יכול להתרחש אף פעם בשום מצב אפילו לא במצבים נדירים. בכלל אין דבר כזה בפסיכולוגיה שאפשר לשלול משהו לחלוטין אפילו שלא יקרה באופן נדיר. תמיד יכולים להיות חריגים, יוצאי דופן, מצבים נדירים, מצבים קיצוניים. יכול להיות שתהיה השתלת זיכרון של גילוי עריות אם מצד אחד יש מטפל מאוד להוט אידיאולוגית להציע באופן ישיר וגלוי את הפרשנות הזאת ומצד שני המטופלת מעריצה את המטפל ושותה את דבריו בצמא וייתכן שממילא יחסיה עם אביה מעורערים או שהיא שונאת את אביה והיא מאוד סוגסטיבית ונתונה להשפעה והיא מוכנה לקבל את הפרשנות הזאת. אי אפשר להוציא את זה בגלל מכלל אפשרות אבל המקרים שזה יקרה נראים מעטים, נדירים, חריגים ובדרך כלל לא יקרו.

זיכרון מודחק לעומת זיכרון מושגל

מצדדי הזיכרון המודחק טוענים שלא ניתן "להוסיף" זיכרון אבל ניתן "להעלים" זיכרון.

ואילו מצדדי הזיכרון המושגל טוענים שלא ניתן "להעלים" זיכרון אבל ניתן "להוסיף" זיכרון.

[גד בן שפר, הערות לגבי 'מלחמות הזיכרון' וסוגיות ליבה בדיון המדעי-משפטי, פסיכולוגיה עברית, 19.11.2014]

מצדדי הזיכרון המודחק טוענים שאירוע כה כבד משקל כמו גילוי עריות לא ייתכן שישתל ולא ייתכן שאדם יאמין שקרה לו אם הוא לא זוכר אותו. אבל הם טוענים שאירוע כה כבד משקל ייתכן שישכח/יודחק.

מצדדי הזיכרון המושגל טוענים שאירוע כה כבד משקל כמו גילוי עריות לא ייתכן שישכח או יודחק. אבל הם טוענים שאירוע כה כבד משקל ייתכן שישתל ויתכן שאדם יקבל שהוא שכח אירוע כה כבד משקל שקרה לו.

מצדדי הזיכרון המושגל לא מאמינים שאירוע כזה יכול להיות מודחק אבל הם כן מאמינים שאדם יכול לחשוב בטעות שהוא שכח את האירוע ולכן להאמין בקיומו או שיהיה לו זיכרון שתול/כוזב ממנו. כובד המשקל של האירוע שמפריע להם לצורך הדחקה משום מה לא מפריע להם שאישה תחשוב לעצמה שהיא שכחה למרות כובד המשקל ולכן תהיה נוחה לקבלת זיכרון כוזב שהאירוע התרחש.

עירוב פרויד, פסיכואנליזה ופסיכודינמיות בביקורת על הזיכרון המודחק

יש גולשים שמניחים בביקורתם על הזיכרון המודחק כאילו מדובר בענף של חסידי פרויד או פסיכואנליזה או פסיכודינמיות. כאילו על מנת לטעון את הטענות פרו זיכרון מודחק הכרחי להניח הנחות פרוידיאניות, פסיכואנליטיות או פסיכודינמיות או שהטיפוליים שמדובר בהם הם טיפולים פסיכואנליטיים או פסיכודינמיים.

אני משער שמקור ההנחה הזאת ברעיון ההדחקה שהוא רעיון של זיגמונד פרויד וכן התת מודע והמשמעות שמייחסים לחלומות וסיוטי

לילה.

לא רק גולשים גם מיה בר הלל מניחה בביקורתה את פרויד:

פרויד עצמו פיתח את תיאוריית הזיכרונות המודחקים בעקבות מקרים שאליהם נחשף בקליניקה שלו. התיאוריה אכן מסבירה יפה התנהגויות שונות. דא עקא, שניסיונות לאושש אותה בשיטות מדעיות נכשלו. מה גם, שקיומם המוכח של זיכרונות כוזבים מספק הסבר לא פחות טוב לאותן התנהגויות.

[מיה בר הלל, כן לחשוד בהרשעה על בסיס חלום, הארץ, 28.10.2014]

דא עקא, שמצדדי הזיכרונות המודחקים לא מניחים בהכרח תיאוריה של פרויד לכן אין צורך לאושש אותה על מנת להגן על תקפותם של הזיכרונות המודחקים.

בדיון אחר טען גולש:

עדויות שמבוססות על טיפולים שהן בבירור הכי מוטות שאפשר. טיפולים פסיכואנליטיים דומיהם במידה רבה לא רלוונטיים ולא במקרה טיפולים קוגניטיביים והתנהגותיים פורחים היום כי הם הרבה יותר אמינים.

הגולש התחיל מטענה כללית על טיפולים ומייד קפץ לביקורת על טיפולים פסיכואנליטיים אבל שיבח את הטיפול הקוגניטיבי-התנהגותי.

יש כאן עירוב בין דברים לא קשורים. אני מסכים שטיפולים קוגניטיביים עדיפים על טיפולים פסיכואנליטיים. אגב, כמעט אין היום טיפולים פסיכואנליטיים, אלא הטיפולים הם פסיכודינמיים ששורשיהם בפסיכואנליזה אבל ענפיהם חרגו מהפסיכואנליזה. אבל אני גם מסכים שטיפול קוגניטיבי-התנהגותי עדיף גם על טיפול פסיכודינמי.

אבל מה הקשר בין זה לעדויות המבוססות על טיפולים. עדויות המבוססות על טיפולים יכולות להיות גם בטיפול קוגניטיבי-התנהגותי. נכון שהטיפול הפסיכודינמי יותר נפוץ ורווח לכן בד"כ העדויות תהיינה משם אבל גם בטיפול קוגניטיבי-התנהגותי אפשר לטפל בפוסט טראומה, באמנזיה דיסוציאטיבית, בזיכרון מודחק שיעלה בטיפול וייתכן שבית משפט ידון בכך וירשיע. טיפול קוגניטיבי-התנהגותי לא מכחיש זיכרון מודחק, לא מכחיש אמנזיה דיסוציאטיבית ולא מתייחס לזיכרון מודחק-משוחזר כלא אמין אפריורי או כבהכרח כזיכרון מושגל.

אלי זומר למשל שהוא כותב בזכות העדויות על זיכרונות מודחקים ואמנזיה דיסוציאטיבית משתמש בתור מטפל בשיטת טיפול קוגניטיבי-התנהגותית והוא גם נותן הרצאות על הטיפול הזה ויעילותו

זומר טוען שטיפול קוגניטיבי-התנהגותי יעיל גם בטיפול בפוסט טראומה וטוען שיש לו עדיפות על טיפול פסיכודינמי

<http://www.somer.co.il/%D7%98%D7%99%D7%A4%D7%95%D7%9C-%D7%A7%D7%95%D7%92%D7%A0%D7%99%D7%98%D7%99%D7%91%D7%99-%D7%94%D7%AA%D7%A0%D7%94%D7%92%D7%95%D7%AA%D7%99>

<http://www.somer.co.il/%D7%98%D7%99%D7%A4%D7%95%D7%9C-%D7%A7%D7%95%D7%92%D7%A0%D7%99%D7%98%D7%99%D7%91%D7%99-%D7%94%D7%AA%D7%A0%D7%94%D7%92%D7%95%D7%AA%D7%99>

כלומר, אין הכרח להניח הנחות פרוידאניות, פסיכואנליטיות או פסיכודינמיות על מנת לטעון טענות פרו זיכרונות מודחקים-משוחזרים ולהתנגד לזיכרונות מושגלים בגילוי עריות.

בפועל יש מטפלים קוגניטיביים-התנהגותיים שהם בדעה שזיכרונות מודחקים-משוחזרים קיימים ושהם לא פחות מהימנים ושבעייתית להניח השתלה של זיכרון גילוי עריות.

צריך להבחין בין מקורו של מושג לבין המושג עצמו. מקור מושג ההדחקה אצל פרויד, הפסיכואנליזה והפסיכודינמיות. אבל מכך שמקור המושג הדחקה שם לא נובע שבהכרח תופשים את המושג כחלק מהשיטה הזאת או התיאוריה הזאת. אפשר להשתמש בהדחקה שלא במסגרת התיאורטית של פרויד והפסיכואנליזה וללא ההנחות והמשגה הנוספת שלהם וללא הגישה הטיפולית שלהם.

קרוסון ואח' טוענים שמושג הלא מודע הפסיכודינמי הישן שונה ממושג הלא מודע של הפסיכולוגים הקוגניטיביים המודרניים. הלא מודע הפסיכודינמי נתפס כמערכת "התנסות" בעלת הנעה רגשית, והלא מודע הקוגניטיבי כמערכת רציונאלית פחות או יותר שדרך פעולת המערכת נעימה יותר ועדינה יותר. [רוברט קרוסון, ג'יימס בוצ'ר, סוזן מינקה, פסיכופתולוגיה והחיים המודרניים, כרך א', ע' 408] האמת שזה משפט לא ברור לי. מה פירוש לא מודע רציונאלי?

התוצאה של הפיוס בין הגישה הקלינית לגישה הניסויית היא העניין המחודש במושג הדיסוציאציה. החשיבה המודרנית הקוגניטיבית הסכימה שיכולה להיות דיסוציאציה במובן של יכולתה של התודעה האנושית לארגן פעילות נפשית מורכבת בערוצים המנותקים מההכרה המדעת או אינם תלויים בה.

[קרסון ואח', שם]

<<זיכרונות מודחקים-משוחזרים, זיכרונות מושגלים וגילוי עריות: ההיבט הפסיכולוגי-חלק ה' זיכרונות מודחקים פוסט מקוצר>>